ومن يتوكل على الله فهو حسبه

الحمد لله والمنة كه درین روزگار خیر و برکت آثار عجالهٔ نافعه وعلالهٔ رائعه مسمی

[illegible] مولانا مولوی محمد عبدالقادر صاحب قادری مجیبی بدایونی [illegible] ظله العالی [illegible]

تحفهٔ فیض

حسب فرمایش مولوی محمد غفور بخش صاحب وکیل [illegible] حسن بن مولوی محمد شکور بخش بدایونی

در فخر المطابع واقع شهر میرٹھ مطبوع گردید

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ سید المرسلین خاتم النبیین
وآلہ واصحابہ واولیاء امتہ اجمعین الی یوم الدین اما بعد از جانب فقیر حقیر عبد القادر
عفا اللہ عنہ کہ یکے از جاروب کشان آستان برکت نشان جناب ہدایت مآب بدر کامل
تاج الشریعہ سراج الحقیقۃ اکمل العلماء افضل الفضلاء امام الباطن والظاہر مقدام الاکا
حجۃ اللہ علی البرایا صاحب البرکات والکمالات سلطان الواصلین برہان الکاملین عمدۃ ال
زمان قطب دوران ہادی گمرہان حامی دین وایمان سیدی سندی شیخی ومرشدی ابی وربی
مولانا شاہ معین الحق فضل الرسول الحنفی القادری المجیدی قدس سرہ المجید رضی اللہ عنہ
وا ضحیاد کہ بلدہ ہمایون بدایون از قدیم الایام دار العلم والعمل ومسکن وموطن اعاظم علماء ومولد
ست در ہر زمان از فیوض علماء متبحرین وبرکات اولیاء کاملین فخر دیار وامصار بودہ است ومرجع
نامدار کہ احوال ایشان در کتب قدیمہ سیر وتواریخ مسطور وبرخی ازان در تالیفات متاخرین معتمد
درین عصر وزمان ہم از اکابر متاخرین اعلام واعاظم متبحرین عظام جناب فیض انتساب استاذ استاذی بہ
الکمالات والفواضل منبع الفیوض والفضائل مستند الجہابذہ استاذ الاساتذہ صدر العلماء فخر الفضلاء ئیہ
ونقلیہ مدقق فنون اصلیہ وفرعیہ عاشق صادق جناب غوثیت مآب حضور پر نور سید الافراد قطب الاقطاب
سبحانی رضی اللہ عنہ اخونا المجید حضرت مولانا فیض احمد قادری مجیدی بدایونی عثمانی قدس سرہ الامجد ونورہ
بالنور العرفانی در فنون علم وہنر فخر اہل کمال عصر خود بودہ اند بالخصوص در نظم ونثر عربی وفارسی بر امثال واقران
گوی سبقت ربودہ اند عالم عالم از بہر بکران فیض عظیم وفضل فخیمش فیضیاب وصیت کمال تبحر علمی شان در عجم وعرب
گوش اولو الالباب جناب مولانا علیہ الرحمۃ کتب عدیدہ در فنون علمیہ یادگار خود گذاشتہ اند کہ اہل علم ازانہا خ
بردا شتہ اند منجملہ آنہا در مناقب سنیہ ومحامد بہیہ غوثیہ محبوبیہ کتاب مستطاب ہدیہ قادریہ بمقامہ نجعہ

از نتائج علیان در منقبه آنکه بارگاه فقیر سراپا آثام بعنایت و فضل قادر منعام حاضر دربار پُرانوار حضور پُرنور غوث الثقلین قطب الکونین فضل الاقطاب اکمل الافراد شیخ الکل فی الکل حضرت جناب محبوب سبحانی رضی اللہ تعالے عنہ وارضاہ عنا گردیدہ و بعد آستانہ بوسی روضہ مقدسہ برائے قدمبوسی زیب سجادہ عالیہ غوثیہ زینت دودمان عالیشان قادریہ مخدوم الانام مرجع الخواص والعوام قرۃ العینین حضرت امامین حسنین علیہما السلام و نور دیدہ جناب غوث الثقلین رضی اللہ عنہ العزیز العلام جناب کرامت مآب حضرت نقیب صاحب مولنا سید سلیمان ادام اللہ تعالے برکاتہم ماطلع القران در مدرسہ شریفہ رسیدہ جمالے دیدم کہ حیران گردیدم و کمالے دیدم کہ در بحر تحیر رسیدم آداب وسلام عرض نمودہ میخواستم کہ دور استادہ باشم ناگاہ حضور پُرنور نظر انور جانب فقیر برداشتہ ارشاد فرمودند انت ابن فضل رسول اللہ از ہیبت و جلالت این کلام قریب بود کہ از خود روم اما خود را جمع ساختہ بمجبوری کار خود را از اخفا دور دیدہ عرض نمودم ۔ نعم کان قدس سرہ ابی ۔ فی الفور بیشتر طلبیدند تقدیم نمودم و بر قدم افتادم بالجملہ بطوریکہ اعزاز و اکرام فقیر فرمودند یارائے شرحش ندارم ۔ ملخص کلام آنکہ اندران مجلس مبارک تا دیر ذکر جمیل حضور اقدس ابی و ربی شیخی و مرشدی رضی اللہ تعالے عنہ بر زبان کرامت ترجمان از حاضرین بمیان ماند درین اثنا بزرگے دیگر ہم کہ حاضر دربار بودند ذکر فضل و کمال حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالے عنہ شروع نمودند آندم حضرت نقیب صاحب ارشاد فرمودند ع فان فضل رسول اللہ لیس لہ * حد فیعرب عنہ ناطق بفم ۔ این کلام را شنیدہ وجد عظیم بر تمامی اعضایم طاری گشت بعد ازان بتبدیل تذکرہ محامد حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالے عنہ ذکر کمالات جناب مولانا علیہ الرحمۃ کہ تلمیذ ارشد حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالے عنہ بودند آغاز فرمودند و درین اثنا توصیف و تعریف و مدح و ستایش قصاید بہیہ بدیہیہ قادریہ ہم نمودند عرض نمودم کہ قصاید موصوفہ ہمراہ خود آوردہ ام تا بر روضہ مقدسہ برخوانم اگر ارشاد شود بجناب معلی گذرانم فرمودند کہ بملاحظہ ما بدولت رسیدہ اند و نیز مقبول دربار پُرانوار حضور مقدس غوثیہ رضی اللہ تعالی عنہ گردیدہ اند بعد ازان ارشاد شد ہل طبعت تلک القصاید اینجا مبارک فہمیدہ عرض نمودم کہ ہنوز نوبت طبع نرسیدہ اما بعد معاودت جانب وطن انشاء اللہ طبع خواہم نمائید و بعد حضور مے خواہم گذرانید ازان باز تا حال عزم طبع آن بدل بود مگر از اعذار زمانہ توقف رو مینمود تا آنکہ درین ایام بعض اکابر سجادہ و اولاد اتقیاء حضرت مقدس غوثیہ رضی اللہ تعالی عنہ اشارۃ تاکید تعجیل تکمیل عزم سابق فرمودند بسبب غفلت

از گوشش فقیر دور نمودند جزاهم الله احسن الجزاء آن جواهر بهیه و زواهر سنیه یعنی کتاب مستطاب تحفهٔ قادریه را تجلیهٔ طبع آب و تاب طبع بالا داده شد و سبای تسهیل طلبه تحشیهٔ آن برخوردار فضایل شعار نزهة الخاطر مجمع المفاخر مولوی مطیع الرسول عبد المقتدر سلمه الله القوی القادر نمودند جزاهم الله تعالی فی الدارین خیر الجزاء چون بفضله تعالی طبع کتاب معه موصوف باختتام رسید بعض احباب از فقیر استدعا نمودند که برخی از حالات کمالات جناب مولانا منبع البرکات و آبا و اجداد و مرشدان امجاد و اساتذه کرام و تلامذه مشهورین آن عالی مقام بطور ضمیمه آن نفحه شمیمه حسب تحقیق خود برنگارم و بخاطر ما لایدرک کله لایترک کله چیزی بطور اختصار گویا یکی از هزاران و یکی از بسیار بزبان قلم سیاه لیکن کمال تحریر این رساله پرداختم و این عجاله را بر چهار باب و هر باب را مشتمل بر دو فصل مرتب ساختم۔

باب اول در حالات سراپا کمالات جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه از نسب و تصنیفات و غیره مشتمل بر دو فصل

فصل اول در شجرهٔ نسب و ذکر آبا و اجداد کرام آنجناب

نسب جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه تا جناب امیر المومنین جامع القرآن حضرت ذو النورین عثمان رضی الله عنه می رسد تفصیلش آنکه جناب مولانا فیض احمد القادری علیه الرحمه ابن مولانا حافظ غلام احمد صاحب رح ابن مولانا شمس الدین صاحب ابن قطب جهان مولانا محمد علی صاحب رح ابن مولانا خطیب محمد لطیف صاحب رح ابن مولانا خطیب عبد اللطیف صاحب رح ابن مولانا محمد شفیع صاحب رح ابن مولانا شیخ مصطفی صاحب رح ابن مولانا عبد الغفور صاحب رح ابن مولانا شیخ عزیز الله صاحب رح ابن مولانا شیخ کریم الدین صاحب رح ابن مولانا شیخ قاضی محمد ابن مولانا شیخ معروف صاحب رح ابن مولانا شیخ مودود صاحب رح ابن مولانا شیخ عبد الشکور صاحب رح ابن مولانا شیخ محمد راجی صاحب رح ابن مولانا قاضی القضاة سعد الدین صاحب الملقب بقاضی ذکواه رح ابن قاضی القضاة مولانا شمس الحق صاحب رح ملقب بقاضی رکن الدین رح ابن مولانا قاضی ضیال صاحب قطری رح ابن مولانا حاجی شهید صاحب رح ابن مولانا ابراهیم صاحب رح ابن مولانا محمد اسحاق صاحب رح ابن مولانا عبد الکریم صاحب رح ابن مولانا محمد شریف صاحب رح ابن مولانا نور الله صاحب رح ابن مولانا عبد الحق صاحب رح ابن مولانا محمد فردوس صاحب رح ابن مولانا انیس محمد صاحب رح ابن مولانا محمد رافع صاحب رح ابن مولانا عبد الرحیم صاحب رح ابن مولانا عبد الرحمن صاحب رح ابن مولانا سیدنا حضرت ابان رح ابن جناب امیر المومنین امام المسلمین سیدنا و مولانا جامع القرآن حضرت ذو النورین عثمان رضی الله عنهم و رحمة الله علیهم اجمعین۔ بعضی اجداد کاملین جناب مولانا علیه الرحمه ذکرشان اکابر مشهورین برگشته بالاجمال درینجا ثبت مینمایم و تفصیل از دیگر رسایل باید دریافت

مستند علمای کرام سند اولیاء عظام قطب زمان مقتدای دوران حضرت مولانا محمد حلیم صاحب حبیب علیه الرحمه

ولادت با سعادت حضرت قطب زمان علیه الرحمه در سنه یکهزار و یکصد و سی و چهار هجری واقع گردیده از بدو شعور که مجبول شوق طلب علم بودند از هر عالمی بهر فنی که در تمام هندوستان ممتاز اقران شمرده می شد استفاده آن فن میفرمودند تا تکمیل اکثر علوم از جناب مولانا قاضی مبارک گوپاموی علیه الرحمه و جناب مولانا قاضی سعد خان دهلوی علیه الرحمه نمودند چون از علم ظاهر فراغ تام حاصل ساختند چندی بمقام شاهجهان آباد در خانقاه شریف حضور کرامت ظهور جناب مستطاب محبوب الهی سلطان المشایخ حضرت خواجه نظام الدین بداونی رضی الله عنه بجای جناب مولانا محمد حنیف صاحب مرحوم عم بزرگوار خویش که از سابق مدرس آنجا بودند و هم در آنجا وفات یافته بمواجهه روضه مقدسه حضرت مولانا امیر خسرو علیه الرحمه مشغول شدند بدرس طلاب پرداختند تا آنکه مرشد کامل در دل جوشید و تائید غیبی رهنمون گردید از حقایق آگاه معارف پناه میر عبد الله صاحب دهلوی قادری رحمة الله علیه که قطب زمانه بودند تا الظاهر در زی امرا خود را مستور مینمودند ملاقات دست داد همینکه دوچار شدند لفظ مراد بدست اعتقاد جناب میر صاحب رحمة الله خود فرمودند که ای مولوی محمد حلیم من از مدتی در حمل امانت تو حیرانم بگیر و مرا سبکبار کن حضرت قطب زمان علیه الرحمه چون این کلام لذت انجام شنیدند بیهوش گردید جناب میر صاحب رحمه الله نهایت غنیمت دانسته سامان سفر خود مهیا گردانیدند و جناب والا را برداشته بدولتخانه خویش رسانیدند و همینکه حضرت قطب زمان از آنحالت افاقت یافتند جناب میر صاحب رحمه الله داخل سلسله بیعت ساختند و بتفویض بار امانت پرداختند بجائیکه مامور بودند شتافتند منزل و مقام شان بدریافت کسی نرسید و این سر مخفی منکشف نگردید بالجمله بعد حصول این نعمت عظمی و دولت غیبی حضرت قطب زمان علیه الرحمه از آنجا روانه شده وطن را بیمن برکات انفاس طیبه خویش رونق تازه بخشیدند جهان جهان از طالبان از ساغر فیوضش شراب معرفت چشیدند و اول چندی در مسجد قدیم مولویان که بمولوی محله واقع است سلسله درس و تدریس اجرا فرمودند بعد از آنکه اکابر شیوخ خاندان فریدی شاگرد و معتقد و مرید حضرت قطب زمان علیه الرحمه گردیدند و باصرار تمام چند قطعات زمین برای مدرسه و مکان نذر گذرانیدند بتعمیر مدرسه حبیب و دامان طالبان دین از نقود مراد و گلهای مقصود مالامال گردانیدند که از آن وقت درس و تدریس علوم دینیه بمسجد خیر تا حال قایم است و اجرای این خیر دایم برای شرح کمالات ظاهری و باطنی و تفصیل حالات با کرامات آن مظهر خوارق عادات دفتری باید این مختصر زیاده گنجایش ندارد

خلاصه کلام آنکه بعمر شصت و سه سال بتاریخ بست و پنجم ربیع الثانی شریف سال یکهزار و یکصد و نود و هفت هجری بشوق دیدار ربانی ایں عالم را جاودانی شدند و در عیدگاه شمسی بدایون برکناره چبوتره جانب شمال مزار پر انوار حضرت قطب زمان علیه الرحمة مع محمود دست و برکات و انوار مزار برکات آثار هویدا و مشهود **قطعه تاریخ** از وفات مولوی معنوی ❊ گشت تیره همچو شب روز جهان

از خرد جستم چو تاریخش بگفت ❊ کرد رحلت زین جهان قطب زمان

فخر العلماء افتخار الفضلاء عمدة المحققین زبدة المدققین مولنا شمس الدین ابن مولانا محمد علی صاحب رح

حضرت فخر العلماء همشیره زاده جناب اعلی حضرت فرد جد امجدم مولانا عبد المجید صاحب قدس سره الحمید که ذکر شان در باب دوم می اید بودند در علوم فقهیه دستگاهی کامل داشتند طلبه علوم اطراف و اکناف فیوض بیشمار از آنجناب بردا شتند از جمله تالیفات شان حواشی شرح وقایه است غره محرم الحرام سال یکهزار و یکصد و نود و شش هجری 1196 واصل بحق شدند۔

منبع البرکات مجمع الکمالات فخر الاطباء حضرت مولنا حافظ حکیم غلام احمد صاحب رح

حضرت با برکت فخر الاطباء والد ماجد جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمة جامع علوم معقول و منقول بودند و در فن طب ید طولے میداشتند هر لعیان امصار و دیار ببرکات دست شفای حضرت فخر الاطباء رح نفع عظیم بردا شتند و بهمین تقریب جانب مرشد آباد اتفاق تشریف بری افتاد همانجا در سنه یکهزار و دو صد و بست و شش 1226 هجری واقع پنجم شهر ذی الحجه رحلت نمودند و بفردوس برین نزول فرمودند۔ والده ماجده جناب استاذ الاساتذه مولنا علیه الرحمة ولیه عصر عفیفه دهر دختر حضور پرنور اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید بودند یعنی عمه معظمه این فقیر حقیر بودند رحمة الله علیها۔

فصل دویم در تذکره ولادت و تربیت و تلمذ و اکتساب و تصانیف عربیه و دیگر کلام آن استاذ الاساتذه

تولد جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمة در سنه یکهزار و دو صد و بست و سه ۱۲۲۳ هجری واقع گردید و بعالم خوردسالی وفات حضرت فخر الاطباء والد ماجد الشان بوقوع رسید از ابتدا طفولیت در کنار تعلیم و آغوش تربیت حضرت خال معظم خود یعنی حضور اقدس شبانه روح و روان و کعبه دین و ایمان غوث زمان قطب دوران حضرت سیدی و مرشدی ابی و ربی رضی الله عنه که مناقب جلیله و محامد جمیله حضور اقدس در باب دوم مذکور خواهند شد مشرف ماندند اگرچه جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمة را لطبا با حضور اقدس سیدی و مرشدی رضی الله تعالی عنه علاقه همشیر زادگی بود لیکن فی الحقیقة عنایت و شفقت حضور اقدس بر جناب الشان بالانفراد تعلق فرزندی هر کس مشاهده می نمود و اندک مدت جمله علوم معقول و منقول را تحقیق تام

تام و تدقیق تمام از حضور اقدس ابی و مرشدی رضی الله تعالی عنه تحصیل فرمودند که در صغر سن تدریس اذکیای زمانه نمودند
و حقتعالی آنجناب ذهن سلیم و حافظه حدید و طبع مستقیم و نقد الیشان را عطا ساخته که علما متبحرین روزگار را در گرداب تحیر انداخته
در هر بحثی که هر یکی از معاصرین تقریرا و تحریرا مناظره نمودند علی رؤس الاشهاد آنرا عاجز و ساکت فرمودند بفیض و برکت
توجه و عنایت حضور اقدس ابی و مرشدی رضی الله تعالی عنه از تحصیل و تکمیل اصناف علوم نقلیه و عقلیه و انواع فنون
اصلیه و فرعیه فراغ کامل یافته دولت بیعت از جناب اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید که جد مادری شان بودند
حاصل نمودند اگرچه خلافت ظاهری از جناب اعلی حضرت قدس سره المجید جناب الیشان را بسبب بعض تعلقات دنیا که بنظر
اخفای حال و نفع رسانی خلایق بحسب ظاهر پابند آن بودند مشروط بترک علایق دنیا بوده و بهمین جهت اجرای سلسله نه نمودند
لیکن از توجهات باطنیه که جناب اعلی حضرت قدس سره المجید را نسبت بآنجناب بودند حال با کمال الیشان در صفات قلبیه
وجود و سخاوت و تسلیم و رضا و حمیت دین و اعانت مسلمین و حب لله و بغض فی الله و دیگر فضایل دینیه و کمالات باطنیه
مانند حال کمال صوفیه صافیه ظاهر بود و عیان که اکثر مشایخ وقت را هرگز نسبت نبود با آنجناب و بران زبان عالم عالم
از خواص و عوام اهل اسلام بغایت حسن اعتقاد بجناب مولانا رح میداشتند مشهور است که اثر رعب و جلال شان در
معارک عظیمه بر قلوب خواص و عوام می افتاد حاضرین در بسیاری از احوال و افعال شان خوارق عادات هم دیده اند
و از بستان فیوض شان گلهای برکات و کمالات هم چیده اند با اینهمه فضایل علمیه و کمالات عملیه شغفی خالص با فقرا امجدی
میداشتند که پیش هر یکه در زی فقرا آمد خود را اکثر از خادم و غلام می پنداشتند عقیدت کامله و محبت صادقه بجمیع اولیا
الله عموما و بحضور پر نور جناب غوث الثقلین سید الافراد حضرت محبوب سبحانی رضی الله تعالی عنه و ارضاه عنا خصوصا همچنانکه
داشتند شرح نتوان نمود جان و مال جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه فدای نام پاک حضور غوثیه رح بود حال علو همت
و عطا و سخاوت چه نویسم گاهی مال دنیا را هیچگونه عزتی نه پنداشتند هزارها روپیه لله خیرات نمودند و هزارها نذر احباب
و طلبا فرمودند حال حمیت دینی آنکه با وجود شدت تواضع و حلم در امور دینیه و مسایل اعتقادیه مداهنت بوالیان
امرهم روا نداشتند همیشه باحقاق حق و تایید دین و ابطال باطل و تردید ضالین و مضلین پرداختند آخر در سنه
۱۲۷۳
یکهزار و دو صد و هفتاد و سه ترک علایق دنیاویه نموده اعانت دین متین بر جان و مال خود مقدم فهمیدند و فی سبیل الله
جان خود را وقف گردانیدند و بحیات سرمدی و نعیم ابدی فایز شدند رحمة الله تعالی برحمته الکامله و رضوانه و حشره بجواره و اسکنه بحبوحة جنانه

ذکر تالیفات

جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه دفترها تالیف فرمودند و در اکثر علوم مصنفات شان بودند اما از انجا که کمال استغنا داشتند مسودات را طلبه یار و اصحاب میبردند که نوبت نقل و تبیض آنها هم نمیرسید و اصل آنها مفقود میگردید تا آنکه فقط عامه اکثر تصانیف مسودات شان ضایع و تلف گردیدند و باز بدست نرسیدند بجهت بسیاری از تصانیف جناب شان را شهرت دست نداد و اتفاق جمیع و تالیف آنها نیفتاد منجمله بقیه تصنیفات جناب استاذ الاساتذه علیه الرحمه تعلیقات علی فصوص الفارابی است و از انجمله حاشیه شرح هدایت الحکمة صدرا الشیرازی است از انجمله کتاب تعلیم الجاهل است در رد اسحاقیات بجواب تفهیم المسائل و در السنه ثلاثه عربیه و فارسیه و هندیه بر نظم و نثر آنچنان قدرت و مهارت میداشتند که هر گاه قصاید و خطب بلیغه و فصیحه مشتمله صنایع و بدایع لفظیه و معنویه قلم بر داشته مینگاشتند هر چند که در فنون شعر هم یگانه وقت بودند شعرا مشاهیر زمانه از جناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه استفاده مینمودند اکثر کلام بلاغت نظام فصاحت التیام در مدح و منقبت حضور پر نور غوث الثقلین سید الافراد حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه و ارضاه عنا مینمودند که میدید یا می شنید حلاوت المعانی و لذت عرفانی حاصل مینمود منجمله آن این مجموعه نثر و قصائد عربیه موسومه بمدایح قادریه است که توصیفش خارج از طاقت بشریه است مجموعه موصوفه مشتمل است بر یکهزار و یکصد و یازده فقرات نثر آنچنان بر یکهزار و یکصد و یازده اشعار گویا در فصاحت و بلاغت لا مثل لها فی هذه الاعصار عند اولی الابصار هر یکی از فقرات نثر و اشعار در شستگی سوار کب جمیع اعاظم ادبا روزگار بچنان اشعار اخریدار الحق هیچ کلام بلاغت و فصاحت انجام از قدما عرب عربا و سید یکبیت از اعاظم فصحا که بتوصیفش لب بکشاید **وجه تالیف** آنکه روزی بخاطر داشت و اصرار یکی از شاگردان اراده تالیف قصیده مدح یکی از حکام دنیا نموده بودند و در شب متخلی بالطبع نشسته چند اشعار متعلق بمدح او تصنیف هم فرمودند که ناگاه بعنایت الهیه و توجهات حضور غوثیه رضی الله تعالی عنه الهام گردید آن قصیده ناتمام را ترک فرمود و آنرا چاک ساختند و نیت کفاره همان وقت هم همون جلسه تحریر قصیده اولین مدایح قادریه که مشتمل است بر یکصد و یازده شعر با چنان صنایع لفظیه و معنویه قلم بر داشته پرداختند من بعد بقیه قصاید مدایح قادریه هم در چند جلسه تالیف نمودند و تصنیف فرمودند۔

باب دوم در حالات مرشدان عظام و اساتذه کرام آن عالی مقام علیه الرحمه مشتمل بر دو فصل

فصل اول در مناقب مرشدان طریقت انجناب

جناب مولانا استاذ الاساتذہ علیہ الرحمہ مشرف ببیعت در سلسلۂ علیۂ عالیہ قادریہ از جناب اعلیٰ حضرت جد امجدم قدس سرہ المجید کہ جد باوری الیشان بودند حاصل فرمودند تفصیل اتصال سلسلۂ علیۂ قادریہ جناب استاذ الاساتذہ باید دید و بمعاینۂ اسمای طیبۂ کلہا برکات قادری باید شمید و مشام جان را معطر باید گردانید حضور اقدس جناب سید المرسلین خاتم النبیین شفیع المذنبین حضرت ابو القاسم محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم وعلیٰ آلہ واصحابہ اجمعین جناب امام الاولیا امیر المومنین سیدنا علی مرتضیٰ کرم اللہ وجہہ الاسنیٰ جناب سید الشہدا امام العرفا حضرت امام حسین علیہ السلام جناب مولانا حضرت امام زین العابدین علیہ السلام جناب مولانا امام باقر علیہ السلام جناب مولانا حضرت امام جعفر صادق علیہ السلام جناب مولانا حضرت امام موسیٰ کاظم علیہ السلام جناب مولانا حضرت امام علی موسیٰ رضا علیہ السلام حضرت مولانا معروف کرخی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا خواجہ سری سقطی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا جنید بغدادی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا ابو بکر شبلی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ عبد الواحد قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ ابو الفرح قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ ابو الحسن قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ ابو سعید قدس سرہ ٭ حضور پرنور غوث الثقلین قطب الاقطاب سید الافراد محبوب سبحانی قطب ربانی جناب سیدنا و مولانا شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ وارضاہ عنا ٭ حضرت مولانا سید عبد الرزاق قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید ابو صالح قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید ابو نصر محی الدین قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید علی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید موسیٰ قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید حسین قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید احمد قدس سرہ ٭ حضرت مولانا بہاء الدین قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید ابراہیم ایرجی قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ محمد بھکاری قدس سرہ ٭ حضرت مولانا قاضی ضیاء الدین قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شیخ جمال اولیا قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید محمد قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید احمد قدس سرہ ٭ حضرت مولانا سید فضل اللہ قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شاہ برکت اللہ قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شاہ آل محمد قدس سرہ ٭ حضرت مولانا شاہ حمزہ قدس سرہ ٭ حضرت مولانا و مرشدنا شمس العارفین بدر الکاملین جناب سید شاہ شمس الدین ابو الفضل آل احمد مارہروی عرف اچھے میاں قدس سرہ حضرت مولانا و مرشدنا الفرید فی المعارف الوحید فی التوحید شاہ عین الحق عبد المجید القادری رضی اللہ عنہ وارضاہ عنا وقدس سرہ المجید

شرح حالات بابرکات این حضرات علیہم الرحمۃ فرداً فرداً دفترے باید این مختصر گنجایش ندارد از کتاب مستطاب شجرۂ طیبہ نام الیف حضور اقدس جناب مرشدی و شیخی و ربی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ علی وجہ الکمال بہ تشریح و تصریح و تنقیح و توضیح احوال الجماعۂ اہل کمال متحقق فرمودہ اند باید یافت

در بیجا بہر کہ حال بالکمال جناب اعلیٰ حضرت جد امجد قدس سرہ المجید مرشد برحق جناب مولانا علیہ الرحمہ مختصر حوالہ قلم است ـ

جناب ہدایت مآب قدوۃ العارفین زبدۃ الکاملین تاج العلماء سراج الفضلاء قطب زمانہ و تنخواہ ظاہر و
باطن یگانہ الفرید فی المعارف الوحید فی التوحید اعلیٰ حضرت مولانا شاہ معین الحق عبد المجید قدس اللہ سرہ المجید

والد ماجد جناب اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید حضرت فخر علماء عصر قدوۃ فضلاء دہر سلطان الواصلین برہان الکاملین فخر جد امجد شمس العلماء
مولانا عبد المجید صاحب رحمۃ اللہ علیہ خلف مولانا محمد سعید صاحب رحمۃ اللہ تعالیٰ خلف مولانا محمد شریف صاحب خلف مولانا محمد شفیع صاحب رحمۃ اللہ
علیہم اجمعین بودند باقی حال نسب از فصل اول ظاہر حضرت بابرکت مولانا محمد سعید صاحب قدس سرہ عالم و فاضل و درویش کامل
بودند بیعت و خلافت از جناب مستطاب حضرت عرفان پناہ شاہ کلیم اللہ جہان آبادی چشتی میداشتند حضرت مولانا محمد سعید صاحب رحمۃ
دو صاحبزادہ گذاشتند صاحبزادہ کلان جناب مستطاب مولانا محمد لبیب رحمۃ اللہ علیہ صاحبزادہ خورد حضرت فخر جد امجد
مولانا عبد المجید صاحب علیہ الرحمۃ و صبیہ و دختر گذاشتند کہ دو دختر یکے بعد از دیگرے بعقد حضرت قطب زمان مولانا محمد علی صاحب آمدند و سیوم
بعقد حضرت اجل العلماء مولوی عبد الغنی صاحب علیہ الرحمۃ آمدند کہ جناب موصوف از اکابر علماء دین و اعاظم فضلاء کاملین بودند تحصیل
علوم ظاہر از جناب قطب زمان مولانا محمد علی صاحب و تکمیل باطن از حضرت سرور اقطاب مولانا محمد سعید صاحب مید نی پوری قدس سرہما فرمودند مولانا
محمد لبیب صاحب رحمۃ مرحوم در علوم فقہیہ خصوصاً فرائض یگانہ دہر و فرید عصر بودند جناب فخر جد امجد قدس سرہ المجید در سنہ یکہزار
یکصد و پنجاہ و دو ہجری قدسی ولادت شان واقع گردید تحصیل و تکمیل علوم دینیہ از جناب مستطاب اعم معظم خود فرمودند ہشتاد و
یکسال عمر یافتند کمالات زہد و تقویٰ و کرامات حضرت شان معروف و مشہور بیعت از حضور پر نور شمس العارفین اچھے میاں صاحب قدس سرہ
العزیز میداشتند در سنہ یکہزار و دو صد و سی و پنج ہجری راہی فردوس برین گشتند وقت و روز و تاریخ و ماہ ولادت و وفات یکی بودہ است
یعنی ہفدہم جمادی الاول والدہ ماجدہ حضرت فخر جد امجد قدس سرہ المجید ہمشیرہ حضرت کاشف اسرار باطنیہ واقف حقائق صوفیہ صافیہ
جناب مستطاب مولانا خطیب محمد عمران صاحب بودند جناب خطیب صاحب علیہ الرحمۃ علاوہ درس دیگر علوم در درس مثنوی شریف حضرت گنجینہ
اسرار معارف و علوم جناب مولانا روم علیہ الرحمۃ یکتائے روزگار خود بودند می گویند کہ حافظ تمام مثنوی شریف مع مالہ و ما علیہ بودند اکثر علماء و
عمائد شہر بدایوں مانند جناب فقیہ بے عدیل مولانا حضرت قاضی محمد عبد السلام صاحب مرحوم عباسی علیہ الرحمۃ و جناب حقائق آگاہ حضرت
مولانا شاہ سلامت اللہ صاحب مرحوم مغفور و جناب عارف دستگاہ میاں ذکر اللہ شاہ صاحب علیہ الرحمۃ و رئیس مکرم معظم چودھری
محمد اعظم صاحب مرحوم و عبد اللطیف عظیم چودھری محمد عظیم صاحب مغفور و غیرہم در استفادہ علم مثنوی شریف از تلامذہ جناب خطیب صاحب

مرحوم بودند تاریخ وفات جناب خطیب حسن صاحب بر مزار انور ایشان که بر لب شرقی حوض مسجد جامع بدایون بجانب جنوب واقع است کنده است
از فقره امروز علم مثنوی مرد بپایه است - ولادت جناب اعلی حضرت جد امجد ام قدس سره المجید در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هفت هجری
بست نهم رمضان المبارک واقع گردید ظهور الله نام تاریخی است از وان طفلی بر ورع و تقوی مجبول بودند از عمر یازده سالگی نماز تهجد شروع
فرموده بودند که آخر عمر مبارک ترک نه نمودند تحصیل اکثر کتب معقول و منقول از جناب مجمع البرکات قطب زمان حضرت مولانا مولوی محمد علی
حسین قدس سره که در عهد خود فخر علما هند بودند و ذکر والای آنجناب در باب اول بالا گذشته فرمودند بعد وفات جناب قطب زمان
علیه الرحمه از تلمیذ مالک العلما جناب مولانا نظام الملة والدین لکهنوی علیه الرحمه تکمیل فرمودند و فراغ تام حاصل نمودند بعده
در طلب مرشد حقیقی و شیخ باطنی که عامل شریعت و کامل طریقت باشد بر پا صفت سیاحت ساختند و بمجاهدات پرداختند بالجمله
شبی از امداد غیبی در خواب به زیارت فیض بشارت جناب حبیب خدا شفیع روز جزا حضرت خاتم رسالت علیه الصلوٰة و
التحیات مشرف شدند و دیدند که در مجلس مبارک حضور خاتم النبیین افضل المرسلین جناب رسالت مآب صلی الله
علیه و علی آله واصحابه وبارک وسلم سید الافراد قطب الاقطاب حضرت جناب محبوب سبحانی رضی الله تعالی عنه
و برهان العارفین سلطان التارکین حضرت مولانا گنج شکر فرید الملة والدین علیه الرحمه و حضرت شمس الکا
ملین بدر العارفین مولانا حضرت سید شاه آل احمد ابو الفضل شمس الدین القادری المارهروی عرف
اچهے میان صاحب قدس سره الشریف هم تشریف میدارند باشارهٔ جناب افضل المرسلین حضور
سید عالم صلی الله تعالی علیه وسلم حضرت غوث الثقلین سید الافراد سیدنا جناب محبوب سبحانی رضی الله تعالی
عنه وارضاه عنا دست حق پرست جناب اعلی حضرت قدس سره المجید را گرفته بدست مبارک حضور پر نور جناب اچهے
میان صاحب علیه الرحمه دادند همینکه این دولت عظمی دست داد و این نعمت خداداد بدست افتاد جناب اعلی
حضرت قدس سره المجید بکمال شغف و اخلاص از حضور پر نور اچهے میان صاحب قدس سره الشریف بیعت
در سلسلهٔ عالیه قادریه حاصل ساختند و شبانه روز حاضر آستانهٔ مقدسه مانده باستفادهٔ باطنی پرداختند
باآنکه در اندک مدت مورد اختصاص و مصدر اشفاق حضور مرشد برحق قدس سره الشریف گردیدند و بعطای
خرقهٔ خلافت و اجازت اخذ بیعت مشرف شده ممتاز اقران و افتخار همسران شدند و بلقب شاه عین الحق ملقب گشتند و حال
اتباع شرع شریف و علو حوصله و وسعت مشرب اعلی حضرت قدس سره المجید در معرض بیان آوردن دشوار است و [illegible]

ماشاء اللہ ترک نہ گردانیدند با اینہمہ فضل و کمال دعوی فقر و اظہار مشیخت بر زبان ہدایت ترجمان نرسید تا حین رونق افروزی حضور پر نور قدس سرہ الشریف بعالم دنیا اکثر حاضر خدمت مبارک حضور مرشدی ماندند و بعد رحلت فرمائے حضور پر نور قدس سرہ الشریف بعالم بقا با جرائے فیض باطنی و ہدایت خلق اللہ متوجہ شدند خلفائے کثیر فیوض علوم ظاہریہ و معارف باطنیہ از برکت صحبت شان برداشتند کہ ہم از بحور اسرار باطنے و حقائق عرفانی کام عالمیان را سیراب فرمودند و ہم بدرس و تدریس علوم معقول و منقول مسلمانان چہار اطراف جہان را فیضیاب نمودند از غلبہ شوق در آخر عمر باوجود کثرت ضعف در سنہ ۱۲۵۵ھ از حج و زیارت حرمین شریفین مشرف شدہ باز فائز المرام رونق افروز وطن گردیدند و در سنہ یکہزار و دو صد و شصت و ۱۲۶۳ بتاریخ ہفدہم محرم الحرام ان فخر اولیا کرام باعلی مقامات جنان رسیدند فضائل جلیلہ و مناقب جمیلہ آنجناب را حصر کردن نتوانم کہ بے شمار اند و ہمچنا خوارق عادات و کرامات انجمع البرکات بسیار از بسیار مشہور و معروف دیار و امصار قطعات تاریخ وفات جناب اعلے حضرت قدس سرہ المجید۔

قطعہ تاریخ از حضرت بابرکت سید صاحب عالم صاحب قدس سرہ سجادہ نشین سرکار خورد مارہرہ شریف

سفر کرد سوئے مکانات قدس ۞ شہ عین حق اکمل واصلین ۞ اگر سال نقلش بپرسد کسے ۞ بگو داور ونق بخلد برین

از جناب علامہ عصر مفتی سعد اللہ صاحب مراد آبادی علیہ الرحمہ مفتی رامپور آشفتہ تخلص

جناب مقدس شہ کاملین ۞ امام ہدی قدوۂ اہل دین ۞ بعلم و عمل یادگار سلف ۞ ز فیضش منور دل عارفین ۞
شہ اولیا شاہ عبد المجید ۞ خدا بیش دہد جنت و حور عین ۞ بماہ محرم شب ہفدہم ۞ بسوئے جنان شد عزیمت گزین ۞
رقم کرد آشفتہ تاریخ آن ۞ کہ گردید واصل بخلد برین ۞

تلامذہ جناب اعلی حضرت جد امجد ام قدس سرہ المجید بسیار انجملہ حضرت سید السادات معدن خوارق عادات قبلۂ انام کعبۂ الاسلام بقیۃ السلف حجۃ الخلف ہادی سبیل رہبر کل جامع المناقب والمفاخر خاتم الاکابر العالم العامل والعارف الکامل جناب مستطاب سید شاہ آل رسول صاحب زینت سلسلۂ علیہ عالیہ قادریہ برکاتیہ صاحب سجادہ سرکار کلاں مارہرہ قدس سرہ بودند جناب سید السلوات در سنہ ۱۲۹۶ھ قدسی وفات یافتند خاتم الاکابر فقرہ تاریخ ست حقتعالی حضرت ایشان را دو صاحبزادہ والا اعطا فرمودہ جناب فیضمآب حضرت سید شاہ ظہور حسن صاحب قدس سرہ و جناب مستطاب حضرت سید شاہ ظہور حسین صاحب عرف چھوٹے میاں صاحب کہ بیعت و خلافت از حضرت

والد ماجد خود حاصل نموده بودند تا حسب ارشاد واجب الانقیاد حضور والد ماجد خود هر دو صاحبزادگان آنجناب اعلی حضرت جد امجدم قدس
سره المجید هم اجازت و خلافت حاصل فرموده بودند از انجمله حضرت بابرکت مجمع کمالات صوری و معنوی عمی مولانا ضیاء الدین احمد صاحب
ابن مولانا محمد شفیع صاحب ابن مولانا فرید امجدم حضرت مولوی عبدالمجید صاحب قدست اسرارهم برادرزاده کلان جناب حضور اعلی حضرت
قدس سره المجید شاگرد خاص بودند ولادت حضرت ممدوح بتاریخ سوم صفر المظفر سنه یکهزار و دو صد و هشت هجری واقع شده ورع و
اتقائے حضرت ممدوح ضرب المثل بود بستم ربیع الاول شریف سنه یکهزار و دو صد و چهل و چهار هجری بعد نماز مغرب ازینجهان فانی
بملک جاودانی رحلت فرمودند از انجمله عمدة المتبحرین المولی الاجل الفاضل الاکمل فی علم الادب وحید العصر و فی اللغة فرید
الدهر حضرت عمی مکرمی مولانا سراج الدین صاحب قادری علیه الرحمه بودند که هم شاگرد رشید و هم برادرزاده و داماد و هم مستفیض
و مرید حضور اقدس اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید بودند و قدرے از جناب مولانا امام الفضلاء حضرت فضل امام صاحب
خیرآبادی رح نیز تحصیل فرموده بودند و علم حدیث از جناب مولانا شاه عبدالعزیز صاحب دهلوی علیه الرحمه حاصل
فرمودند از تصانیف عالیه جناب والا کتاب مستطاب فواید معتمده در علم نحو و حاشیه قاموس در لغت یادگار روزگار
است کیفیت تبحر جناب ممدوح در فنون ادب از لغت و نحو و صرف و معانی مطلع از تصانیف جناب ظاهر پنجم ماه محرم الحرام
[illegible] هجری انتقال فرمودند از انجمله عمدة المحققین فخر المتاخرین تاج الفحول جامع معقول و منقول صاحب التصانیف
علامه تحریر واعظ بے نظیر عارف بالله مولانا شاه سلامت الله القادری البدایونی ثم الکانفوری قدس
سره بودند حال باکمال حضرت مولوی صاحب در بلاد و امصار نزدیک و دور معروف و مشهور اولاً
در وطن از حضور جد امجدم اعلی حضرت قدس سره المجید و نیز حضرت جناب مولانا ابوالمعالی علیه الرحمه تحصیل علوم
نمودند و ثانیاً علم معقول از مولوی مدن صاحب شاهجهانپوری و علم حدیث از جناب شاه عبدالعزیز صاحب دهلوی علیه الرحمه
تکمیل فرمودند مزار شریف مولوی صاحب در کانپور است و فیض ظاهر و باطن مشهور نزدیک و دور از انجمله فاضل یکتا عالم
بے همتا استاذ العالمین امام الاطبا جناب مولانا حکیم افتخار الدین صاحب بدایونی رئیس فرشوری محله علیه الرحمه بوده اند
که قبر شریف شان در رجب پور واقع است حال کمالات جناب ممدوح زیاده از آن است که بقلم آید صاحبزاده جناب ممدوح
جناب حکیم محمد ممتاز الدین صاحب دامت برکاتهم که استفاده از والد ماجد خود فرموده اند و نیز از حضور جد امجدم
قدس سره المجید تلمذ حاصل نموده اند بالفعل در بدایون بر مسند معالجه رونق افروز اند علماً و عملاً در فن

طب نظیر شان درین زمان معدوم ببرکت دست شفای جناب موصوف عالی فیضیاب واز دریای اخلاق ایشان جهانے سیراب است از انجمله طبیب حاذق با اقران خود فائق عارف کامل حکیم محمد قاسم صاحب بدایونی قدس سره بوده اند و مادرزاده در علم طب در وقت خود یگانه و اوستاد بودند لاولد از جهان بسوی جنان رحلت نمودند برادر حکیم صاحب ممدوح فخر الاطبا حکیم محمد دایم صاحب مرحوم که شاگرد برادر صاحب خود بودند نظیر در فن طب بودند و اولادشان موجود و درین فن مشغول اند از انجمله مولوی سعید الدین صاحب بدایونی که در مسائل شرعیه فقهیه بالخصوص در ملکه فرائض دانی نظیرے در عصر خود نداشتند از طفولیت پابند زهد و تقوے بودند بمعائنه کتب مولوی اسحاق دهلوی وغیره بر ظاهر تقوای شان فریب خورده میلان بوهابیت نمودند و بحسن ظن خود اعتماد بر شهرت شان ساختند و به تطبیق بپرداختند چند رسائل هم نوشتند که بعض مطبوع هم گردیده مگر اندران رسائل هم جابجا خلاف معتقدات وهابیه موجود والحمد لله تعالی علی ذلک - از انجمله مجمع البرکات جامع الحسنات حافظ حسن علی صاحب مرحوم بوده اند حافظ صاحب موصوف از شاگردان اعلی حضرت جد امجد هم قدس سره المجید و نیز مستفید تلامذه حضرت عمی مولانا ضیاء الدین صاحب مرحوم بوده اند مدت العمر بجز اینکه لله فی الله حفظ قران مجید شائقان این نعمت عظمی و طالبان این دولت کبرا کنانیدند شغلے دیگر نداشتند ببرکت فیض و توجه جناب حافظ صاحب صدها مردمان باین نعمت عظمی فایز شدند شاگردان شاگردان حافظ صاحب بکثرت موجود اند بالاخر همین شغل به عالم جاودانی شتافتند - از انجمله عمدة المرتاضین یادگار اکابر کاملین معارف آگاه عاشق زیارت اولیاء الله عالم و فاضل عامل کامل مولانا عبد الوالی صاحب بدایونی علیه الرحمه بودند از برکات انفاس ایشان فیض عام جاری بود آستانه بوسی اولیاء عظام که از معمولات روزانه بود آخر عمر ترک نه فرمودند بسال حال که سنه ۱۳۲۰ هجری است رحلت بدار البقا نمودند -

اما خلفائے جناب اعلی حضرت جد امجد هم قدس سره

پس افضل و اکمل از جمله خلفائے جناب هدایت مآب اعلی حضرت قدس سره المجید حضور اقدس ابی مربی شیخی و مرشدی حضرت سیف الله المسلول جناب مولانا شاه معین الحق فضل الرسول رضی الله عنه خلف ارشد و خلیفه برحق بودند که ذکر مبارک حضرت ایشان در فصل دوم می آید از انجمله سلاله ابناء خاندان مصطفویه خلاصه دودمان مرتضویه حضرت بابرکت سید شرف الدین دهلوی قدس سره از اولاد امجاد حضور پرنور غوث الثقلین جناب سید الافراد حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه و ارضاه عنا بودند وقتیکه جناب اعلی حضرت

قدس سرہ المجید رونق افروز دہلی بودند بخواب دیدند کہ حضور اقدس جناب غوثیت مآب رضی اللہ عنہ میفرمایند کہ فردا علی الصباح یکے از
فرزندان ما بدولت سید شرف الدین نام خواہید آمد توجہ تام بحال الشان باید نمود جناب اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید بیدار شدہ
از اوقت منتظر بودند کہ جناب سید صاحب قدس سرہ تشریف آوردند شتافتہ لتعظیم و تکریم کما ینبغی فرمودند و فوراً بر خلاف عادت
خود بلا عذر داخل سلسلۂ عالیہ فرمودہ خلافت عطا فرمودند مناقب جناب سید صاحب مرحوم بکثرت اند درین مختصر حصر آنہا دشوار
بماہ صفر سنہ یکہزار و دو صد و ہفتاد و چار ہجری سفر آخرت اختیار فرمودہ حیات جاودانی یافتند مزار شان در مسجد کوچہ
کار شاہ واقع است صاحبزادہ حضرت سید صاحب جناب سید بدر الدین صاحب کہ نہایت لائق و بر اقران خود
فائق اند در دہلی تشریف میدارند و شرف بیعت و خلافت از والد ماجد خود قدس سرہ حاصل فرمودہ اند از انجملہ معارف
آگاہ حقائق پناہ حضرت شیخ اسد اللہ صاحب متوطن نیوتنی شریف از اولاد امجاد حضرت شیخ المشائخ مولانا قاضی ضیاء الدین
المعروف بہ قاضی جیا بودند در بدایون رونق افروز بودہ تا مدت مدید از جناب اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید استفادہ نمودند
و بشرف بیعت و خلافت مشرف شدند وفات شان در سنہ یکہزار و دو صد و ہفتاد و دو ہجری واقع شد بمقام بریلی شہر کہنہ
عقب مسجد روضہ شاہ دانا علیہ الرحمہ مزار شان موجود صاحبزادہ شان جامع الکمالات مولانا محمد حسن خان صاحب بکمالات و فضائل
دینیہ و دنیویہ موصوف اند مجمع الفضائل مولوی شیخ نظام الدین صاحب صاحبزادہ جناب مولانا محمد حسن خان صاحب ممدوح شرف
بیعت و سند خلافت از جد امجد خود یافتہ اند ابقاہم اللہ تعالیٰ وسلم از انجملہ عمدۃ الکاملین زبدۃ الواصلین مکرمی
حضرت شیخ معین الدین صاحب فتحپوری قدس سرہ بودند جناب ممدوح از اولاد امجاد حضرت شیخ الاسلام جناب شیخ سلیم چشتی
فریدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ بودہ اند کمالات و کرامات جناب حکیم صاحب موصوف در اضلاع اکبرآباد و گوالیار متواتر معروف
و مشہور اند از انجملہ مجمع اخلاق جلیلہ منبع محاسن جمیلہ حضرت مولانا منشی عبد الکریم صاحب لکہنوی قدس سرہ
بودند کہ جناب ممدوح از رؤسا قوم کایتہ و معززین دربار لکہنؤ بودند بیکبارگی ناگاہ از تائید غیبی بتوجہ یکے از بزرگان مشرف
باسلام شدہ درخواست بیعت نمودند آن بزرگ فرمودند کہ حصہ شما بخوان دولت حضرت مولانا
عبد المجید یعنے جناب اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید بمقام بدایون مقرر است از آن وقت جناب
منشی صاحب اشتیاق قدمبوسی شریف بدرجہ غایت میداشتند تا آنکہ بتائید بخت حاضر حضور پر نور قدس
جناب اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید شدہ بیعت حاصل نمودند و بعدہ بعطاے خلافت سرفراز شدند و حجتہ الا

لقب یافتند حق سبحانه وتعالی در نگاه وزبان ایشان تاثیرے عجیب وبرکتے غریب نهاده بود یعنی هرکسیکه از قوم هنود ومباحثه
ومناظره باآنجناب مینمود بالاخر تاب نیاورده از مذهب خود بازگشته بشرف اسلام مشرف میگشت چنانچه شخصے
ذی علم از روسار هنود دهلی که تهانه دار علاقه داناگنج بودند از جناب منشی صاحب در مباحثه مذهبی مغلوب آمده بدولت
اسلام فایز شدند شیخ عبدالرحیم نام ایشان نهادند این خبر را دریافته برادر ایشان هم بقصد مناظره ومقابله رسیدند
ایشان هم بالاخر روئے عجز بر زمین نهاده وتاب مقابله نیاورده ساکت شده اسلام قبول نمودند وبشیخ عبدالحکیم
ایشان را مسمی نمودند تا آنکه همین طور بتاثیر کلام هدایت انجام خود جناب منشی صاحب قریب صدکس را مشرف
به اسلام ساخته مرید خود نمودند وهمه را همراه رکاب گرفته بقصد هجرت وحج وزیارت حرمین شریفین زادهما الله شرفا
تا بندر رسیده بودند که داعی اجل را لبیک گفتند وبقیه کسان فائز مقصود شدند وبمکه معظمه اقامت ورزیدند چنانچه
مهاجرین حضرت مولانا عبدالحکیم صاحب ومولانا عبدالرحیم صاحب بکمال عرفان در مکه معظمه معروف ومشهور بودند
وهمانجا انتقال فرمودند ودر جنة المعلی مدفون شدند واولاد وامجاد ایشان هنوز در مکه معظمه باعزاز واکرام تمام موجود
وفیوض وبرکات ایشان مشهور از انجمله یکے معظم ومفخم وهم جد حضرت مولانا محمد صاحب مکی قدس سره بودند که در
یکهزار ودوصد وشصت هجری بموسم حج بمقام منار رحلت فرمائے فردوس برین شدند وایشان حضرت شیخ محمد
صاحب پنجابی دامت برکاتهم نیز مرید جناب اعلی حضرت قدس سره المجید از عرصه پنجاه سال از هندوستان هجرت نموده
اند ودر مکه معظمه اقامت فرموده اند وتاحال حی وقایم موجود اند از انجمله حقائق آگاه معارف دستگاه جناب
برکات مآب حضرت میان عبدالله شاه صاحب فاروقی فریدی قادری مجیدی علیه الرحمه از روسار سوهنه ضلع واز اولاد
امجاد حضرت شیخ فریدالملة والدین گنج شکر قدس سره منظور نظر خاص ومحرم اسرار ومورد اختصاص خاص جناب اعلی
حضرت قدس سره المجید بودند که خلافت واجازت اجرار سلسله بیعت هم از حضور اقدس ابی ومرشدی رضی الله تعالی عنه
حاصل داشتند آنجناب را کسر نفسی کسے اخیر نکردند در سنه یکهزار ودوصد ونود وهشت هجری قدسی بتاریخ بست ودوم
محرم الحرام انتقال فرمودند به پائین مزار پر انوار مرشد برحق خود قدس سره المجید در درگاه معلی بجوار مزار پرانور حضور اقدس
ابی ومرشدی رضی الله تعالی عنهما یافتند رحمة الله علیه۔

اسما تصنیفات جناب اعلی حضرت قدس سره المجید

پس از انجملہ کتاب برکت انتساب مواہب المنان شرح کتاب فیض اکتساب جواہر الرحمان ملفوظ شریعت حضور غوث الثقلین جناب سید الافراد حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ با رشاد عنایت است کہ حسب الارشاد واجب الانقیاد حضور مرشد برحق قدس سرہ این فقیر ایں تصنیف لطیف فرمودند از انجملہ ترجمہ فارسی کتاب الصلواۃ مصنفہ جناب حضور اقدس ابی ومرشدی رضی اللہ عنہ ہست از انجملہ کتاب مستطاب محافل الانوار شریف است کہ مشتمل ہست بر دوازدہ محفل لطیف از ابتدائی حالات ولادت باسعادت حضور خاتم رسالت علیہ الصلواۃ والتحیت تا ذکر وفات شریف از انجملہ رسالہ ایست بزبان فارسی در رد فرقہ رافض از انجملہ رسالہ ہدایت الاسلام است در فرقہ اسماعیلیہ وہابیہ۔

فصل دوم در محامد اساتذہ و اساتذہ اساتذہ گرامی مناقب آنجناب علیہ الرحمہ

جناب مولانا استاذ الاساتذہ علیہ الرحمہ از ابتدا تا انتہا تکمیل وتحصیل علوم نقلیہ وعقلیہ از حضور اقدس ابی وربی شیخی ومرشدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ عالم معظم شان بودند فرمودند بنہایت اختصار حال باکمال حضور اقدس ابی ومرشدی رضی اللہ عنہ دریجا مثبت مینمایم جناب ہدایت مآب قبلہ الانام کعبۃ الاسلام افضل العلماء المحققین اکمل الفقہاء المحدثین علام المتکلمین فخر ادبا امام المفسرین فی زمانہ مرکز علوم عقلیہ ونقلیہ محیط فنون فرعیہ واصلیہ مقتدائے اولیاء زمان پیشوائے اصفیائے دوران مرشد عالمیان ہادی گمرہان محیی السنہ حامی دین متین قامع البدعہ ماحی زیغ مبتدعین ابی وربی شیخی ومرشدی حضور اقدس سیف اللہ المسلول حضرت مولانا شاہ معین الحق فضل الرسول القادری البدایونی العثمانی نور اللہ مرقدہ بالنور العرفانی خلف رشید وشاگرد ومرید وخلیفہ برحق جناب اعلیٰ حضرت قبلہ وکعبہ ام جد امجدم مرشدنا ومولانا شاہ عین الحق عبد المجید قدس سرہ المجید بودند۔

والدہ ماجدہ حضور اقدس ابی ومرشدی رضی اللہ عنہ ورحمۃ اللہ علیہا دختر حضرت مولانا الاجل الباقی باللہ الفانی فی اللہ جناب مولانا حبیب اللہ عباسی قدس سرہ الشریف بودند کہ در عصر خویش رئیس اعظم عباسی محلہ دمردار قوم عباسیہ بودند مسجد واقع کوچہ عباسیان بنا فرمودہ آنجناب از یادگار وباقیات صالحات آنجناب ہست وتاریخ بر پیش طاق آن کندہ است وفات جناب ایشان در سال یکہزار ودو صد سی ویک ہجری واقع شدہ مزار برکات آثار در صحراء زیارت حضرت شاہ ولایت صاحب علیہ الرحمہ بدایونی واقع وبران قطعہ تاریخ کندہ –

قطعہ تاریخ از این دار فنا با صدق وایمان ✣ سوے دار البقا چون کرد رحلت ✣

غرض تاریخ از روے یقین گفت ؎ حبیب اللہ مقامی یافت جنت ؎ حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ عنہ در سنہ
یکہزار و دو صد و سیزدہ ہجری بماہ صفر المظفر در بلدہ ہمایون بدایون متولد شدند ؎ و سعید محمدی نام تاریخی ست ابتدا
مختصرات از جد امجد خود حضرت علامۃ العصر مولانا عبد الحمید صاحب علیہ الرحمہ تحصیل فرمودند بازلیجر دوازدہ سالگی
از غایت غلبہ شوق طلب علم پیادہ پا در لکھنؤ رسیدہ بہ مدت قلیلہ تکمیل علوم معقول و منقول کماینبغی در عرصہ پانزدہ سال
از جناب افادت انتساب سلطان العلما الاستاذ المطلق حضرت مولانا نور الحق لکھنوی قدس سرہ فرمودند و فراغ تام
تحقیق و تدقیق تمام حاصل نمودند و بعد ازان جناب سلطان العلما علیہ الرحمہ حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ را
ہمراہ خود بر دہلی شریف بردہ در جمیع علماے متبحرین و فضلاے مشہورین آن وقت بدرگاہ والا جاہ حضرت
زبدۃ العارفین عمدۃ الکاملین شاہ عبد الحق صاحب دہلوی قدس سرہ علی رؤس الاشہاد و دستار فضیلت بر سر حضور اقدس
رضی اللہ عنہ بستند و اجازت مطلقہ درس و تدریس و سند تکمیل و تحصیل بکمال تحقیق و تدقیق عطا فرمودند ازان
بعد چندے بمقام دہلی بصحبت فیض اثر وحید زمان امام الاطبا حکیم سید میر علی صاحب موہانوی کہ در علم طب
استاد الاطبا زمانہ و در تجربہ این فن بعصر خود یگانہ بودند استفادہ کمال فن طب علما و عملا نمودند و درین فن
خاص ہم برامثال خود فضل و تفوق نمودند حق سبحانہ تعالی چنان برکت و شفا در دست شفای حضور نہادہ بود کہ
اگر خاک ہم بہ لطف عطا میفرمودند زیادہ از اکسیر تاثیر مینمود تا ہمیاں از دریاے فیض عامش مستفیض و سیراب
گردیدند و ہزاران مبتلای امراض لا دوا با وجود امتداد و اشتداد با دنی توجہ شریف آنجناب صحت کامل و
شفای عاجل ورزیدند دوا نہ بود بلکہ اثر دعای مستجاب و برکت و کرامت دست شفای آنجناب بظہور مینمود
بالجملہ تا چندے عنان ہمت جانب درس و تدریس منعطف ساختند و از اولو العزمی خود کہ بران مجبول بودند بنا بر
جدید مدرسہ علوم دینیہ کہ مشہور بمدرسہ شمس العلوم است در بدایون مقدس بنیاد انداختند و بمسند افادہ
و استفاضہ قدم نہادند و باب درس و تدریس بر روے طالبان کشادند و جوش طلب علم در دل ہمگنان از اہل بلدہ
و نواح آن سر زدہ کہ بسیارے از اصاغر و اکابر مکاتب را بہر تحصیل علوم از غلبہ شوق تام بمدرسہ علیہ
حاضر آمدہ از حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ استفادہ خواستند و براے اجابت ماسول خود دعا
میخواستند حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالی عنہ با جرائے افاضات درس خویش طلبہ را فخر

تمام تر بخشیدند تا آنکه آوازهٔ کمال تبحر علمیه حضور اقدس رضی الله عنه باطراف واکناف رسید واز هر جانب جوق جوق
جماعت طلبهٔ علوم از بلاد و امصار حاضر مدرسهٔ علیه گردیدند گویا دریای فیوض علمیه منبسط شده وچشمهٔ آب حیات برای تشنگان فضل وکمال
روان گشته که صدها مردمان تکمیل علوم ساختند وبحصول فراغ پرداختند دربین اثنا چندی بغرض نفع رسانی خلق خدا اصلاح
رسم وعادات و دستگیری قربا التعلق ظاهری بزمرهٔ اطبا در ریاست بنارس اختیار فرمودند بعده چندی عهدهٔ افتا و دیگر چند
منا[illegible] بیله از قلم وقدم حضور اقدس رضی الله عنه ثمرها حاصل نمودند که باین حیلهٔ جمیله تعلق ظاهری دنیاوی حاجت روائی
بندگان خدا بخوبی میکردند و بهر مراد ومطلب وتمنا خود میرسیدند اصلا از حصول این عز وجاه دنیوی آسایش آرام طلبی نفس نفیس
خود نمی خواستند هیچ وتمام تر انجاح مرام خواص وعوام کار ساخته دیگر مشهود نبود بالاخر جذبهٔ باطنی رهنمون گردید وشوق خالص
طلب مولی به منزل مقصود رسانید تا آنکه ترک تعلقات دنیاویه فرمودند وبر دست حق پرست جناب اعلیحضرت قدس سره العزیز بیعت
نمودند واز توجهات خاص حضرت شیخ چشتیه قدس سره العزیز انوار باطنی بر جبین نورانی باهر گردیدند و اسرار یزدانی
بر دل صفا منزل ظاهر تا آنکه بخلافت کامله واجازت تامه اخذ بیعت هم مشرف شدند و معین الحق لقب یافتند جناب
اعلیحضرت قدس سره العزیز خود آنچنان احترام واکرام حضور اقدس رضی الله عنه میفرمودند که حضار دربار حیرت میشدند طالبان
چار اطراف عالم از علوم باطنیه حضور اقدس رضی الله عنه هم فیضیاب گردیدند و ذوق کاسات وصال قرب الهی یافتند بعد
حصول بیعت وخلافت چندین بار بحج وزیارت حرمین طیبین زادهما الله تکریما وتعظیما مشرف حاصل فرمودند
یکبار پیاده پا بمهر [illegible] طی مراحل وقطع منازل بکمال ذوق وشوق نمودند باوجودیکه در آن وقت راه نهایت پرخطر و
دشوار گذار بود اعاظم اهل حرمین طیبین اعتراف کمالات حضور اقدس رضی الله تعالی عنه ساختند وبکمال روابط مخلصانه یاد و
ذکر ایشان عذب البیان ورطب اللسان بودند باوجودیکه حضور اقدس رضی الله عنه در جمله علوم وفنون درجهٔ
[illegible] میفرمودند اما مجددا برای حصول برکت سند علم تفسیر وحدیث را در مکه معظمه ومدینه طیبه زادهما الله تشریفا وتعظیما
از افضل العلما حضرت مولانا شیخ عابد سندی والشیخ الاجل واقف رموز تفسیر وحدیث شیخ العلما حضرت مولانا عبد الله سراج
مکی قدس سرهما حاصل فرمودند که حالات کمالات آنحضرات سراپا برکات اهل حرمین شریفین در بلاد عرب وعجم معروف اند
وکتب مصنفهٔ آنحضرات همچو مواهب لطیفه وغیره مشهور اند وهنگام تشریف بری حضور اقدس [illegible] رضی الله عنه
جانب [illegible] کمال حضور [illegible]

جناب غوث الثقلین حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارضاہ عنا مشرف شدند جناب سید السادات حضرت نقیب صاحب
مولانا سید علی قدس سرہ سجادہ نشین دربار مقدس از مسند اقدس تشریف آوردہ حضور رضی اللہ عنہ را بدولتخانہ والا
بردند و بگوہا اکابران مکہ مقدسہ باحترام تمام واکرام تمام پرداختند وکفی ہذا الفضلہ رضی اللہ تعالی عنہ بالجملہ صدہا کفار
و مشرکین بارہا باد فی اشارہ بدولت ایمان مشرف شدند و بسیارے از روافض و وہابیہ وغیرہم فرق مخالفین توبہ از مذاہب
باطلہ خود نمودہ مذہب حق اہلسنت و جماعت قبول نمودند بالخصوص باشارت فیض بشارت جناب خاتم رسالت علیہ الصلوٰۃ
والتحیۃ وارشاد واجب الانقیاد واکابر اولیاء کرام رضی اللہ عنہم تقریرا وتحریرا در رد فرقہ نجدیہ وہابیہ چنان جد و جہد
فرمودند کہ گویا استقبال نبرد دین باطل ایشان نمودند و قصور اصول ایشان از پا افتادند تا ہمہ مذہب ایشان تاب
مقابلہ ومجادلہ نیاوردہ قدم در میان عجز وسکوت نہادند الغرض حضرت ممدوح اوصاف حضور اقدس رض و توضیح و
شرح شریف حالات جناب وے از قلم و زبانم ناممکن کرامات بینہ کہ مختصر را گنجائش شرح انہا ندارد و ہزاران ہزار رو
حصر حیران کہ در ہندوستان و عرب شریف بودند و ہنوز بکثرت موجود اند دریں مختصر دشوار چون در اثناء تذکرہ اساتذہ
حضور اقدس رضی اللہ عنہ ذکر مبارک جناب سلطان العلماء مولانا نور الحق رحمۃ اللہ علیہ و حضرت ملک العلماء مولانا
بحر العلوم قدس سرہ بر زبان رسید و ہر چند حالات وکمالات و برکات آنحضرات معروف و مشہور دیار و امصار اند و بحور
فیض ایشان جاری در اکناف و اقطار اما برکۃ صفحہ قرطاس را از چیزی احوال برکات اشتمال ایشان زیب بخشیدن
و چندے از مناقب جمیلہ و محامد جزیلہ آنحضرات ہم بطوریکہ از ہزار دانہ یکے از بسیار بگوش سامعان رسانیدن
مناسب معلوم گردید جناب افادت انتساب حضرت مولانا اجل العلماء امام العالمین فخر العلمین الاستاذ المطلق حضرت
مولانا انوار الحق قدس سرہ صاحبزادہ جناب برکات مآب فخر العلماء افتخار الکملاء حضرت مولانا شاہ انوار الحق صاحب
رحمۃ اللہ علیہ بودند کہ در لکھنؤ فرنگی محل قیام میداشتند تحصیل مختصرات پیش حضرت والد ماجد خود علیہ الرحمہ فرمودند
و تکمیل تمامی علوم از والا جناب ملک العلماء سلطان الکملاء حضرت مولانا بحر العلوم قدس سرہ نمودند و بیعت طریقت
از حضرت والد ماجد خود علیہ الرحمۃ میداشتند و روز و شب بتدریس علوم و یاد الہی میماندند بالاخر بتاریخ بست وسوم
من ربیع الاول شریف سنہ یکہزار و دو صد و سی و ہشت ہجری قدسی وفات یافتند قطعہ تاریخ وصال شریف در اینجا
نبشتہ می آید — بدیدار خدا چون مولوی انوار زد دنیا سر دو چشم خویش بنہفتند بسروش غیب آگہ با دل ناشکیب گفت

برفتہ نور حق گفت بحضرت بابرکت جناب ملک العلما فخر الکملا بحر العلوم ملا عبد العلی قدس سرہ خلف ارشد حضور ملک العلما مولانا ملا نظام الدین قدس سرہ تا عمر شصت و سالگی تکمیل و تحصیل تمامی کتب درسیہ از حضرت والد ماجد خود علیہ الرحمہ فرمودند آں نوبت بدرس و تدریس رسیدہ بود کہ در ہمین سال جناب ملک العلما رحمۃ اللہ علیہ وفات یافتند و بعد وفات جناب غفران مآب علیہ الرحمہ حضرت بحر العلوم قدس سرہ بہ تدریس و تالیف مشغول بودند ہر وقت کہ مشکلے پیش آمد توجہ بروح پرفتوح حضرت والد ماجد خود علیہ الرحمہ مینمودند و روح مقدس حضرت الیشان بالفور حل آن مشکل میفرمودند و در لکہنو مقیم ماندند در آخر عمر بسبب ظہور عداوت و ایذائے شیعیان لکہنوی کہ بوجہ شکستن علامہ آنجناب بتحریر الوقوع آمدہ بود از لکہنو ہجرت فرمودند و حسب استدعا نواب ممدوح مدراس رونق افروز مدراس شدند و ہمانجا بعمر ہشتاد و سہ سال بتاریخ دوازدہم ماہ رجب سنہ یکہزار و دو صد و بست و پنج ہجری وفات یافتند شرح مسلم الثبوت و شرح مسلم و شرح منار و ارکان اربعہ و شرح فقہ اکبر و شرح مثنوی معنوی و تکملہ شرح تحریر و عجالہ نافعہ و حاشیہ میر زاہد رسالہ و حاشیہ میر زاہد جلالی و سہ حاشیہ میر زاہد شرح مواقف قدیمہ و جدیدہ و اجدہ و دیگر بسیارے از رسائل مثل رسالہ در تعظیم صحابہ عظام رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین و رسالہ مناقب حضور پرنور جناب غوث الثقلین سید الافراد حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ تعالے عنہ و رسالہ وحدت وجود و رسالہ رد شیخ مجدد الف ثانی صاحب از تصانیف شریفہ آنجناب مشہور و معروف اند۔

اما تلامذہ حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالی عنہ

سر دفتر تلامذہ فخر الافاضل صدر الاماثل جناب استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ بودند کہ حال کمالات ظاہری و باطنی الیشان در باب اول بالا گذشتہ از انجملہ راس المحققین رئیس المدققین العالم الاجل الفاضل الاکمل الفقیہ النبیہ حکیما برادر حسنا قبلہ مولانا محمد محی الدین القادری الحمیدی فرزند کلان حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ عنہ و قدس سرہ بودند ولادت والا جناب برادر حسنا علیہ الرحمہ بتاریخ ہفتدہم صفر المظفر سنہ یکہزار و دو صد و چہل و سہ ہجری واقع شد مظہر محمود نام تاریخی بود علوم معقول و منقول از والد ماجد خود جناب حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ تحصیل فرمودند و بیعت از جد امجد خود جناب اعلی حضرت قدس سرہ المجید میداشتند و جملہ فنون علمیہ عموما و فن طب خصوصا دستگاہ کامل حاصل بود از جملہ تالیفات حاشیہ قلانہ بر تعلیق سدیدہ است کہ بکمال تحقیق از شرح متعلقات تلخیص فرمودہ اند

مشکله قانون ستخرجان فرموده اند که قابل دید است از جوش زبان قلم عاجز است و از انجمله حاشیه میر زاهد رساله قطبیه الکمال
تحقیق و تدقیق نوشته اند گویا اکثر حواشی را حال و جرح و تعدیل آن شمار اشتغال و از انجمله رساله شمس الایمان است
در رد رساله سراج الایمان مولفه سراج احمد سهسوانی که از وهابیه بوده و منجمله تلامذه جناب برادر صاحب قدس سره از اهل وطن
قاضی محمد نذیر الله صاحب خلف قاضی محمد ظهیر الله صاحب مرحوم و قاضی محمد حسین از پرو ساکنے قاضی محله و میر حسین رضا علیه
مرحوم ولد میر ... صاحب مرحوم ساکن محله ... و قاضی ... فخر الاسلام صاحب ولد قاضی عبد السلام صاحب
مرحوم ساکن ... و مولوی ... سراج احمد صاحب ولد شیخ عفی الله صاحب مرحوم و شاه احسان الله صاحب
خلف ارشد میان ذکا الله شاه علیه الرحمة و غیرهم اند وفات والا جناب برادر صاحب قبله علیه الرحمة ششم ذیقعده سنه
یکهزار و دو صد و هفتاد و چهار هجری بمقام سهارنپور واقع شد مزار مبارک در روضه منوره حضرت شاه نور قادری علیه
الرحمه جانب شمال موجود است سمت دروازه مقبره منبر که این فقره تاریخ کننده است مدفن المولی الاجل محی الدین الحنفی
القادری المجیدی البدایونی اسکنه الله الجنة منجمله تلامذه حضور اقدس ابی و مرشدی رضی الله عنه سید صاحب عالی
مناقب جناب مولانا سید ارجمند علی صاحب نقوی علیه الرحمة بودند از روسای سادات قبانی محله سید باره که هم برادر
سلسله بیعت حضور بودند بمقام گوالیار در سنه ۱۲ هجری انتقال فرمودند از انجمله جناب بفضائل مآب مجمع البرکات حضرت
سید خادم علی صاحب رحمة الله علیه از سادات بخاری محله سوتھ بودند ایشان هم تلمیذ و هم برادر سلسله بیعت حضور اقدس
ابی و مرشدی رضی الله عنه بودند که بکمالات علمیه و عملیه موصوف و در وقت خود یگانه عصر و یکتای دهر بودند مزار آن
در فتح گده متصل فرخ آباد است در سنه یکهزار و دو صد و هشتاد و شش هجری قدسی انتقال فرمودند - از انجمله
جناب عمی مولانا ظهور احمد صاحب علیه الرحمة بودند که داماد و مرید و برادرزاده جناب اعلی حضرت جد امجدم
قدس سره المجید بودند و بمقام لیبا در ضلع بهرت پور در سنه یکهزار و دو صد و هفتاد و پنج انتقال فرمودند
و همانجا مدفون شدند
از انجمله جناب خان معظم مولانا الاعظم مولوی غلام حیدر صاحب مرحوم بودند که بیعت هم از حضور اقدس قدس
سره الامجد میداشتند جناب ماموں صاحب قبله جامع مناقب جمیله و محامد جزیله مصدر اخلاق عظیمه مظهر خصال
جلیله بودند بمناصب جلیله از اقران خود ممتاز و سرفراز ماندند و هر جا که به جهت تعلق اقامت فرمودند گردون

و دوش خلایق از بار احسان عام خویش خم ساختند و لفظ تمام خواص و عوام از دست و زبان [illegible] تمام اهل محله
عباسیان در عهد الشان از خوان نعمت جناب شیخ صاحب بودند بالاخر ترک ملازمت نموده در ضلع [illegible] بر دیهات علاقه
زمینداری خود سکونت ورزیدند و همانجا انتقال فرموده در باغ خود مدفون شدند از انجمله فضائل پناه فواضل دستگاه
حضرت جناب میان بهادر شاه صاحب رح بودند از روسای عظام و مشایخ کرام آبا عن جد بوده اند در سرانت
فقیر که از جانب حضرت شاه اوحد [illegible] صاحب [illegible] الشان [illegible] بود افاضه میداشتند بنهایت بابرکت بودند
از انجمله جناب مولوی محمد امانت حسین صاحب خلف جناب شاه محبوب عالم صاحب بدایونی علیهما الرحمة که از بسیار
دانشمندان مولوی محله بنهایت صاحب تبحر و ثروت و نجابت باهمت بودند و همیشه بعهده های جلیله حکومت پاشیده
بوده ممتاز بین الاقران ماندند از انجمله شیخ فصاحت الله صاحب مرحوم متولی بدایونی رئیس اعظم اخلاق
مجسم بودند کمال عشق بمجالس میلاد شریف میداشتند و بنهایت شوق کامل در مجالس شریفه بکمال ادب و آداب و نهایت
تعظیم و تکریم ذکر شریف میخواندند حق سبحانه عجب تاثیر در بیان شیخ صاحب عطا فرموده بود که جمله اهل اسلام تمنای
شنیدن ذکر شریف از زبان شیخ صاحب مینمودند —
از انجمله شیخ جلال الدین صاحب مرحوم متولی بدایونی که در زهد و تقوی و فقیر منشی ضرب المثل بودند در سنه ۱۲۷۵
انتقال نمودند در فن نحو یکتا بودند و در شعر و سخن هم یگانه روزگار بودند باقر تخلص میفرمودند پدر شان شیخ جمال الدین
حسن صاحب متخلص بحسن و شیخ محمود سعد الله صاحب وغیره از تلامذه الشان بوده اند از انجمله مولوی محمد
رضی الله صاحب مرحوم بدایونی که از شیوخ صدیقی روسا قاضی محله جامع اوصاف شریفه و مظهر اخلاق جمیله
بودند و در سنه ۱۲۹۰ هجری بجانب جاودانی شتافتند از انجمله عالی مناقب قاضی محمد حسین خان صاحب مرحوم عباسی
رئیس مرولی ضلع مرادآباد مرد با وجاهت و ممتاز اقران خود بودند. از انجمله جناب قاضی القضاة مفتی محمد اسد الله
صاحب الهٰ آبادی که فقیه کامل بودند و ابتدائی بعهده جلیله قضا و افتا مقام اکبرآباد منصوب ماندند بالاخر ترک تعلقات
دنیه نموده و تجرد ورزیده عزلت گزین شدند و بمقام جونپور انتقال فرمودند — از انجمله مولوی خرم علی صاحب
بلهوری که طبیعت بنهایت صاف و ساده میداشتند و بهمین جهت تغلیط اسماعیلیه مرید سید احمد صاحب بریلوی گردیده
اسماعیلیه قبول نموده بودند و رسایل هم تصنیف ساختند مگر بنهایت ادب و آداب بجناب حضور قدس [illegible]

رضی اللہ عنہ پیش می آمد شنیدہ میشود کہ قبل از وفات از عقائد ناپسند تائب شدہ بودند واللہ اعلم بالصواب
واز جملہ اجلہ تلامذہ حضور اقدس رضی اللہ عنہ جناب مستطاب حضرت مولانا شاہ احمد سعید صاحب دہلوی نقشبندی بودند کہ بغایت
عقیدت ومحبت با حضور اقدس رضی اللہ عنہ میداشتند وتلمیذ رشید سائل حضور اقدس رضی اللہ عنہ تقریظات بتحریر سیف جیلو
از ہندوستان ہجرت فرمودہ در مدینہ طیبہ انتقال فرمودند کمالات ایشان وتصنیفات شان در تصوف ورد فرقہ وہابیہ مشہور ومعروف
اند از انجملہ حکیم صاحب قاضی محمد مشتاق علی صاحب الوری ثم البریلوی کہ در فن طب ید طولی حاصل داشتند وباخلاق کریمہ موصوف
وکمالات ایشان مشہور ومعروف از انجملہ مولوی حکیم سید اشفاق حسین صاحب سہسوانی رحمۃ اللہ علیہم کہ صاحب مناقب جمیلہ واخلاق
عظیمہ اند حج وزیارت حرمین طیبین زادہما اللہ شرفا وتکریما مشرف شدہ اند وبشرف بیعت از حضور اعلی حضرت سید احمد حسن قدس
سرہ المجید فائز فیض ایشان در سہسوان جاری است حق سبحانہ دائم وقائم داراد آمین ثم آمین از انجملہ سید اولاد حسین صاحب
سہوانی مرحوم خلف سید آل حسین صاحب مرحوم مصنف کتاب استفسار کہ از علمائے متبحرین بودند واز اکابر اولیائے کاملین
در آخر عمر غلبہ جذب شدہ بود کہ اندران حالت بعزم حج وزیارت حرمین شریفین بامبئی رسیدند وانتقال فرمودند
از انجملہ مولوی سخاوت علی صاحب جونپوری کہ از وہابیہ شدہ بودند وبعض رسائل ہم موافق مذاق اہل نفاق تالیف
فرمودند اما الحمد للہ کہ بالآخر تائب شدہ ہجرت مکہ معظمہ فرمودند وہمانجا وفات یافتند ـ

اما مریدین ومسترشدین حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ

پس در عرب وعجم بکثرت بودہ اند اینجا اسمائے بعض کرام نوشتہ می شوند از انجملہ سید السادات منبع البرکات عالم
تحریر فاضل بے نظیر مجمع کمالات حسی ومعنوی حضرت سید آل نبی حسنی حسینی علیہ الرحمۃ ایشان رئیس ضلع شاہجہان پور
از اولاد امجاد حضرت سید الافراد جناب محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ وارثا عن صاحب بودند علوم دینیہ تحصیل وتکمیل فرمودہ
بیعت نمودند وریاضتے عظیم میکشیدند تا آنکہ باخذ بیعت وخلافت نامہ مجاز گردیدند ودر اندک مدت باعلی مرتبہ
کمال رسیدند وعالمی را از بحر فیضان سیراب گردانیدند ودر سنہ ۱۲ در ملک پنجاب وفات یافتند ـ از انجملہ کاشف
اسرار حقیقت واقف رموز طریقت حکیم عبد العزیز صاحب گنگوہی دام فیضہم کہ ایشان در حرم محترم بمقام حطیم از بیعت
مشرف شدہ اند واز اکمل خلفائے حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ میباشند در مکہ معظمہ اقامت میدارند وبحر بیکران
فیض باطنی ایشان جاری ست واکثر اقارب واخلاف ایشان از مریدان وبرادرزادگان مقیم مکہ معظمہ اند

و در سلک مریدان حضور اقدس رضی اللہ عنہ منسلک اند از انجملہ مسند نشین شرع مبین جناب قاضی حمید الدین علیہ الرحمۃ بودند کہ وطن ایشان در مچھلی بندر بود و بمقام حیدرآباد بعہدہ قضا و افتا منصوب بودند در مسائل فقہیہ تبحر کامل میداشتند در ۱۳۰۵ھ انتقال فرمودند مزار شریف شان در حیدرآباد است از انجملہ عالم باعمل فاضل اجل حاجی حرمین شریفین حافظ قرآن نواب محمد ضیاء الدین خان صاحب عم فیضہ وقت معاودت حضور اقدس رضی اللہ عنہ از سفر مبارک بغداد شریف بکمال اشتیاق از حیدرآباد دکن کہ موطن ایشان است در بمبئی رسیدہ شرف بیعت حاصل ساختند و بعد تکمیل مجاہدات و ریاضات بعطائے خلافت سرفراز شدہ عون الحق لقب یافتند امروز در علم و عمل نظیر خود ندارند محاسن صوری و معنوی ایشان را انتہائے نیست فی الحال در ریاست حیدرآباد دکن بہ منصب افتا منصوب اند حق سبحانہ فیض و برکت ایشان را دایم و قایم دارد آمین از انجملہ مخزن العلوم مجمع الکمالات حقائق آگاہ مولانا محمد حبیب اللہ مد فیضہم از حج و زیارت حرمین طیبین چند بار مشرف بودہ علم تفسیر و حدیث را درین بلدین محترمین تحصیل نمودہ اند بقیہ تکمیل اکثر علوم در ہندوستان فرمودہ بالفعل در مدرسہ عربیہ جامع مسجد بمبئی درس میدہند و فتوی مینویسند از مشاہیر خلفائے حضور اقدس رضی اللہ عنہ اند طالبان از اطراف حاضر شدہ اکتساب علوم ظاہریہ و باطنیہ مینمایند از انجملہ عارف دستگاہ حقائق آگاہ حاجی حرمین طیبین ملا محمد اکبر شاہ صاحب دام فیضہم از مریدان خاص و مقربان با اختصاص حضور اقدس رضی اللہ تعالی عنہ ہستند بشوق طلب علوم دینیہ از ولایت تو در ہندوستان رسیدہ تحصیل و تکمیل علوم فرمودند و در مسائل فقہیہ تبحر کامل دارند و در ریاضت و زہد و تقوی یادگار سلف و افتخار خلف اند شب و روز در عبادت الہی میگذارند صایم الدہر و قایم اللیل مینمایند بشرف اخذ بیعت و خلافت مشرف و ممتاز اند و فیض تعلیم اسرار طریقہ بطالبان از نفس متبرک ایشان در ولایت جاری است از انجملہ محب الفقرا ملاذ الغربا مصدر جود و کرم مظہر فیض اتم و لطف اعم شیخ چاند محمد علیہ الرحمہ بودند اصل وطن ایشان در صورت بود بعدہ در بمبئی توطن اختیار نمودند و با رشاد و بزرگی از اولیائے وقت بر دست حق پرست حضور اقدس رض بیعت نمودند بمحاسن حمیدہ و محامد جلیلہ موصوف و بہ فیاضی و دینداری معروف بودند ہم از حج و زیارت حرمین شریفین مشرف بودند و صدہا غربا را از عالی ہمتی خود باین شرف مشرف کنانیدند و در بمبئی اجرای مدارس دینی و دیگر امور خیرات باقیات صالحات ایشان است مرتبہ فنا فی الشیخ میداشتند کہ بعد وصال حضور اقدس رض یافتہ و ہمان ہفتہ ہمان مرض وفات یافتند

آکثر اخلاق الشان مرید حضور اقدس رضی الله عنه اند بالخصوص اخلاق مجسم همه لطف و تمام کرم شیخ محمد و میان اسلم الله
السنان که مرد صالح و دیندار و تقوی شعار اند و از مریدان خاص و مخلصان با اخلاص حضور اقدس رضی الله عنه
و بهمه صفت موصوف و به اعانت و آرام و بهی غربا و مسافرین وارد حجاز و زائرین معروف اند درین زمان وجود بهچو کسان از مغتنمات است

اما تصانیف جناب حضور اقدس رضی الله تعالی عنه

پس از انجمله رساله حاشیه میرزاهد رساله و شرح فصوص الحکم و تلخیص شرح مسلم امام نووی و تثبیت القدمین فی تحقیق رفع
الیدین و کتاب الصلوة و معتقد المنتقد و غیرها در علوم عقلیه و نقلیه بکثرت اند بالخصوص در رد فرقه وهابیه کتب کثیره در عربی
و فارسی و اردو تالیف فرموده‌اند که از انجمله کتاب مستطاب لوارق محمدیه است وجه تالیفش آنکه روزی حضور اقدس رضی
در دهلی بزیارت حضرت خواجه خواجگان قطب الاقطاب رضی الله تعالی عنه مشرف شدند دیدند که حضور خواجه صاحب رضی
در مقامی استاده اند و بر هر دو دستهای مبارک کتب بان کثرت نهاده اند که ارتفاع آنها از دست مبارک تا آسمان
رسیده حضور اقدس عرض نمودند که این تکالیف کتب برای چیست ارشاد شد که برای شناخت بگیرید و دفع کنی
فتنه شیاطین با عانت این کتب نمایند پس حضور اقدس رضی الله عنه بامداد محبوبان حق جل و علا و غایت تحملات
کتاب مذکور مشتمل بر جمع اصول کلیه وهابیه لهاتفیه تالیف و تصنیف فرمودند از انجمله کتاب برکت انتساب احقاق الحق
و ابطال الباطل است در بیان مسئله ندا و استعانت با انبیاء کرام علیهم السلام و اولیاء عظام رضی الله تعالی عنهم
وجه تالیفش آنکه شخصی بورد الصلوة والسلام علیک ایها النبی الکریم الصلوة والسلام علیک ایها النبی الرحیم مشغول
بود یکی از ارکان وهابیه حکم شرک بران نمود قاری ورد مذکور بحضور اقدس رضی الله عنه عرض نمود موافق عرضش
وقت جواب مختصر کافی وشافی ارشاد فرمودند باز قاری مذکور در خواست تصنیف رساله مستقله مفصله درینباب نمود
حضور اقدس رضی الله تعالی عنه بسبب کثرت مشاغل درس و تدریس وغیره عذر فرمودند تا آنکه روزی بزیارت
حضرت برهان الکاملین سلطان العارفین جناب شیخ شاهی روشن ضمیر بدایونی سهروردی قدس سره تشریف برده بودند
چون بر مزار شریف رسیدند دیدند که بمقام قبر مبارک حضرت سلطان العارفین قدس سره نشسته گردیده حضرت
سلطان العارفین اندرون قبر بتلاوت قرآن مجید مصروف اند و بطرف حضور اقدس رضی الله تعالی عنه توجه فرموده برای
تقدیم سئوال قاری ورد مذکور بر دیگر امور به تعجیل ارشاد فرمودند چنانچه به تعمیل ارشاد لازم الانقیاد حضرت سلطان

العارفین قدس سره حضور اقدس رضی الله عنه کتاب موصوف مشتمل بر دو فصل تحریر فرموده‌اند علاوه ازین کتب بسیار مثل
تصحیح المسائل و تلخیص الحق و فوز المومنین و سیف الجبار وغیرها از تالیفات حضور اقدس رضی الله تعالی در رد فرقه
وهابیه مشهور و معروف اند در بلاد و امصار و چون حضور اقدس رضی الله عنه را در اوان طالب علمی اتفاق ملاقات
با شعرای قدیم لکهنو افتاد و باصرار شان جانب شعر و سخن فارسی وارد و هم التفات فرموده بودند که شعرای موصوفین
و دیگر اساتذه این فن بعنایت پسند میفرمودند تا آنکه چند دواوین هم از کلام بلاغت نظام فصاحت التیام حضور
اقدس رضی الله تعالی عنه مردمان جمع نموده‌اند تا بعد حصول خلافت جمله دواوین را چاک فرمودند ازان بعد گاه
گاه در نعت شریف حضور سرور عالم صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم و منقبت منیف حضرت اولیای کرام رضی الله عنهم
به فارسی و اردو کلام نظم میفرمودند جناب حضور اقدس رضی الله عنه بعمر هفتاد و شش سال که لفظ عابد ظاهر است بتاریخ دوم
ماه جمادی الاخری روز پنجشنبه ۱۲۸۹ھ قدسی بعد ظهر وفات یافتند انا لله وانا الیه راجعون مزار پر انوار بدرگاه والاجاه
جناب اعلی حضرت عبدالصمد قدس سره المجید زیارت گاه خلایق است و جماعت دانشمندان قطعات تواریخ و فقرات نثر
و غزلها بزبان عربی و فارسی و اردو شعرای یکتای دیار و امصار نوشته‌اند که اکثری بطبع رسیده‌اند و مشهور گردیده‌اند

باب سوم در حالات تلامذه و چند مستفیدین آن امام متبحر یعنی علما و مدرسین مشتمل بر دو فصل

فصل اول در تلامذهٔ آن استاذ الاساتذه

مخفی مباد که تلامذهٔ آنجناب استاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه از علما و فضلای اطراف و اکناف بکثرت بوده‌اند
ازانجمله اند جناب حکیم سید اولاد علی صاحب اکبرآبادی و مولوی حکیم احمد حسین صاحب قنوجی و مولوی عبدالصمد صاحب بدایونی و مولوی
رسول بخش صاحب لکهنوی و مولوی فضل احمد صاحب فرخ آبادی و مولوی سراج احمد سهسوانی و مولوی ولایت حسین سهلوی که این
هردو کسان بالاخر انحراف و بغاوت ورزیده داخل فرقه وهابیه شدند و غیرهم از مشهورین دیار و امصار که درین رساله ذکر نام
بطور شمار هم موجب طول بسیار است لهذا مختصر احوال چند مستفیدان وطن که از ذات آنجناب فیض درس یافته یا اقتباس
گردیده بلین بحیطهٔ القلم رسیده ازانجمله عالم اجل فاضل اکمل مولنا نذیر احمد صاحب مرحوم بوده‌اند والد ماجد آنجناب محی مولانا
حسب الدین صاحب مرحوم برادرزادهٔ جناب اعلی حضرت عبدالصمد قدس سره المجید بوده‌اند و الا جناب مولانا نذیر احمد صاحب مرحوم در ... کهنه

و صد و سی و یک ہجری قدسی واقع شد از اجل تلامذہ جناب استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ بودند بیعت از جناب اعلیٰ حضرت
جد امجد ہم قدس سرہ المجید میداشتند تا مدتے در شاہجہانپور مدرس مدرسہ عربیہ اسلامیہ ماندند و چندے در مدرسہ سرکار انگریزیا
در وطن ہم مدرس ماندند سید السادات مولانا سید آل نبی صاحب و مولوی عبد الرحمن صاحب شاہجہانپوری و مولوی محمد رضا صاحب
مرحوم ابن مولوی محسن علی صاحب مرحوم ساکن مولوی محلہ بدایون و قاضی محمد معز الدین صاحب مرحوم مولف رسالہ فضائل چاریار
و مولوی تجمل حسین صاحب خطیب جامع مسجد بدایون و قاضی غلام احمد خلف حافظ فیض احمد صاحب مرحوم رئیس قاضی محلہ و دیگر بسیاری
از اہل علم وطن شاگرد ایشان بودند وفات جناب موصوف بست و دوم محرم الحرام سنہ یکہزار و دو صد و پنجاہ و ہشت گاہ گاہ شعر فارسی
ہم نظم میفرمودند و خستہ تخلص میفرمودند از تصانیف شریفہ ایشان حاشیہ بر حاشیہ غلام یحیی و شرح تہذیب النحو و قصاید عربیہ و فارسیہ و دیگر
کتب اند از انجملہ مجمع الکمالات فاضل جلیل زبدۃ العلما عمدۃ الفضلا مولانا محمد صبیح الدین علیہ الرحمہ بودند کہ در نسب از جانب والد
ماجد ہاشمی عباسی بودند و عالی شان خال جناب استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ و عم محرر فقیر بودہ اند تکمیل و تحصیل تمامی علوم
عقلیہ و نقلیہ بتوجہ تام و شوق تمام از جناب مولانا علیہ الرحمہ نمودند با وجود کثرت مشاغل و تعلقات ملازمت کہ منصب صدر
امینی مفوض بود نہ ہمیشہ مصروف و مشغول درس و تدریس طلبہ علوم بکمال شفقت و رافت ماندند حق سبحانہ عجب فہم رسا و سلیم طبع
مستقیم عطا فرمودہ بود کہ با وجود ہمچو تعلقات کثیرہ تمامی کتب مستحضر بودند و با پابندی مشاغل علی الاتصال درس و تدریس بنا بود شرف
بیعت از جد مادری خود جناب اعلیٰ حضرت جد امجد ہم قدس سرہ المجید مشرف بودند بالاخر بمقام بدایون در سنہ یکہزار و دو صد و ہشتاد
ہجری وفات یافتند از انجملہ بقیۃ السلف حجۃ الخلف فخر الفضلا بدر الکملا شمس العلما علامہ عدیم المثیل فہامہ فقید العدیل محقق
کامل مدقق اکمل الاجل الامجد الامام الاجل الاوحد حضرت عمی و استاذی مولانا نور احمد صاحب قدس سرہ الامجد بودند حضرت عم
مرحوم صاحبزادہ مولانا محمد شفیع ابن فرد اجد مولانا عبد الحمید عثمانی قدس سرہ بودند ولادت حضرت عمی و استاذی علیہ الرحمہ
بتاریخ سیزدہم جمادی الاخری سنہ یکہزار و دو صد و سی و نہ ہجری واقع شدہ بیعت از حضرت بابرکت جناب اعلیٰ حضرت جد امجد ہم
عم مکرم قدس سرہ المجید میداشتند بکمال و تکمیل علوم نقلیہ و فنون عقلیہ از جناب استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ فرمودند بعض
کتب معقول مثل افق المبین و شفا و غیرہما از سلطان العلما برہان الفضلا الاستاذ المطلق حضرت استاذی مولانا محمد فضل حق
خیرآبادی علیہ الرحمہ نیز تحقیق نمودند [illegible] حضرت عمی و استاذی علیہ الرحمہ مشابہ بنیاد [illegible] وحید عصر و فرید دہر بودند غیر از تعلیم
و تدریس طلبا و اعانت فقرا و غربا [illegible] مبارک [illegible] جناب بوفات سید [illegible] تعلیم

کہ خواندہ و دریافت سبق بکثرت سالہا یافت بفضل الہی و فیض و برکت حضرت ہمالی استاذی علیہ الرحمہ کہ از تلامذہ مرحوم اند دولت علوم
تمامندہ امروز در تمام بدایون احدی از تلامذہ جناب شان یا تلمذ تلامذہ جناب شان خالی نیست بالجملہ در اطراف عالم آفتاب انوار فیوض حضرت
بابرکت استاذی علیہ الرحمہ علی افق الکمال روشن و تابان گردیدہ و ضیای تبحر علمی جناب شان از ہندوستان تا ملک پشتو و
پنجاب تا بلاد فارس رسیدہ کہ در ہر مقام مستفیدان و مستفیضان آنجناب بکثرت موجود ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء
لیکن جناب علیہ الرحمہ از کثرت اشتغال تدریس و تعلیم طلبہ علوم فرصت تالیف نبود اما بسیارے از تلامذہ صاحب تصانیف جا
موجود گویا بجای طلبہ سبیل یادگار گذاشتہ اند اسم نام پاک و اثر فیض عام حضرت استاذی علیہ الرحمہ انشاء اللہ الکریم تا روز قیام باقی
خواہد ماند از اقل التلامذہ احقر البریہ جامع این اوراق ہر چند کہ عاجل بسر منزل ان بر داشت اما معہذا حرفے چند کہ حقتعالے
ارزانی فرمودہ است ہمہ از برکت و کرامت و اجر کفش برداری و خدمت گذاری حضرت بابرکت شیوان پنداشت درین مقام اسما
چند تلامذہ جناب ایشان برائے یادگار مینویسم پس از انجملہ اند مولوی فرخ حسین صاحب مولوی سراج احمد صاحب مرحوم و مولوی
... صاحب مرحوم از رؤسا مولوی محلہ و مولوی حکیم سعید الدین صاحب و مولوی عزیز الدین صاحب از رؤسا فرشوری محلہ
و مولوی ابو محمد صاحب و شیخ افتخار الدین صاحب ولد شیخ ذوالفقار الدین صاحب مرحوم متوفی رؤسا سوتہہ محلہ و قاضی شیخ الاسلام
صاحب و قاضی قمر الاسلام صاحب و قاضی محی الاسلام صاحب رؤسائے عباسی محلہ و میر قاسم علی صاحب رئیس سلطانی جالندہری و مولوی
نجم الدین صاحب سنبھلی و مولوی امین الدین صاحب خیرآبادی و ملا اکبر شاہ صاحب و مولوی محمد عارف صاحب و مولوی محمد لقمان صاحب
ولایتیان و مولوی فقیر اللہ صاحب پنجابی و از جملہ تلامذہ جناب مولانا استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ منبع البرکات مجمع الکمالات
عالم اجل فاضل اکمل جناب برادر صاحب قبلہ مولانا محمد سعید صاحب خلف جناب عمی مولانا اسناد الدین صاحب علیہ الرحمہ اند والدہ ماجدہ ایشان
عمہ بزرگوار راقم الحروف بود ولادت جناب برادر صاحب بتاریخ بست و چہارم رمضان سنہ یکہزار و دو صد و چہل و شش ہجری است
در علوم دینیہ خصوص فقہ واقفیت دقائق بکمال داشتند تحصیل و تکمیل علوم از جناب مولانا علیہ الرحمہ و نیز عم مکرم
خود حضرت استاذی مولانا نور احمد صاحب مرحوم و نیز از جناب مولوی سعد اللہ صاحب مرحوم مرادآبادی فرمودہ و شرح
تحفۃ الاعراب در فن نحو زبان عربی بکمال تحقیق و تدقیق تالیف نمودند حیف کہ اجل مہلت نداد بعمر سی سالگی بماہ ربیع الاول
شریف سنہ یکہزار و دو صد و ہفتاد و ہفت ہجری از دار فانی بعالم جاودانی شتافتند از تلامذہ ایشان حضرت سیدی بندگی جناب
مطاع عالمیان مخدومی مولانا شاہ ابو الحسین عرف میاں صاحب قبلہ و کرمی شاہ ابو الحسن صاحب عرف میر صاحب قبلہ اکابر خاندان حضرات مارہرہ

عباس حسن صاحب رئیس و مولوی سید اعظم علی صاحب مولانی و از اہل بدایون قاضی عابد علی صاحب و قاضی محسن علی صاحب رئیسان
قاضی محلہ و قاسم علی خان صاحب رئیس جلسندی سرائے و چودہری محمد حسین صاحب رئیس نواده و شیخ احسان کریم صاحب و حکیم
نور یاف علی صاحب رئیس جلسندی سرائے و غیرہم بوده اند از انجملہ الفاضل العلامہ والکامل الفہامہ مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب
دامت برکاتہم ابن جناب استاذ الاساتذہ مولانا رحمۃ اللہ علیہ اند کہ بتاریخ بستم رمضان المبارک سنہ یکہزار و دو صد و چهل و شش
ہجری ولادت جناب ایشان واقع گردیده اظهار الحق نام تاریخی ست بیعت از حضرت قطب الانام شیخ الاسلام امام العلماء
مقتدام الفرقاء حضور اقدس ابی و مرشدی رضی اللہ تعالی عنہ حاصل دارند تحصیل علوم نقلیہ و فنون عقلیہ از حضور والد
ماجد خود و جناب مولانا محمد و جناب خال معظم خود حضرت عمی و استاذی مولانا ابو احمد صاحب مرحوم نور اللہ مرقدہ فرموده اند حق
سبحانہ تعالی ذہن سلیم و طبع متین و مستقیم عطا فرموده است کہ حل رموز غامض تحقیقات نزد ذہن نقاد ایشان امری سہل ست
بین و کشف رموز اسرار دقیقہ تدقیق پیش طبع وقاد چیزی است بس آسان و ہمین از تالیفات مطبوعہ جناب ایشان
شرح رسایل مسبعات بہاء الدین عاملی ست کہ بمطالعہ اش حال حدت طبع وقاد و استقامت ذہن نقاد مبرہن میگردد
اغرب اینکہ با اینہمہ اشتغال شرح مجموعہ رسایل مستعجل دریکه و جلسہ قلیلہ تحریر فرموده اند کہ این حال راقم اوراق و دیگر حضار
مجلس مشاہده نموده اند و از انجملہ رسالہ سراج الحکمۃ ست در طبیعیات از انجملہ است حاشیہ منتقد المنتقد کہ در علم کمال مجموعہ کتاب
حاوی تحقیقات و تدقیقات از مدت مدید تالیف نگردیده بود در علم عربیت ہم ید طولی دارند و قصاید بلیغہ از تالیفات جناب معروف اند و مشہور
در فن طب بالخصوص بعملا و علما در اکثر بلاد نظیری ندارند کتابی عربی در علم طب تالیف فرموده اند اگر چنین در ہندوستان جا کرده ید مقبول
بر مبالغہ و اطراء نموده شود لہذا حوالہ آں بناظرین اہل انصاف نموده شد علاوه ازین ہا در تمامی علوم و فنون رسایل جدیده و کتب کثیره
از تالیفات ایشان موجود و از تلامذه ایشان مولوی سید مطیع احمد رئیس سید باڑه و مولوی عاشق حسین صاحب مرحوم رئیس محلہ چاه میر
بدایون و مولوی تفضل حسین رئیس گنده کشمیر و مولوی محمد حسین صاحب متوطن سیوہاره کہ حالا در گوالیار مقیم اند و حکیم محمد حسین سہسوانی
و سید اولاد حسن و حکیم یعقوب علی اکبرآبادی و مولوی مقبول حسین شیعی ساکن جلالی و مولوی محمد حسین بٹالوی غیر مقلد وہابی و
مولوی جلال الدین پنجابی و سید عبید اللہ کابلی و دیگر بسیار کسان در اقطار و امصار بوده اند در سنہ یکہزار و دو صد و ہشتاد و دو
از حج و زیارت حرمین طیبین زادہما اللہ تشریفا و تکریما مشرف شده اند حق سبحانہ برکات جناب ممدوح دایم و قایم داراد آمین
از انجملہ جناب فضایل مآب جامع الکمالات حضرت مولانا حکیم غلام صمد صاحب مرحوم نبیرہ جناب موصوف خال و سط راقم الحروف

نهایت فیض رسان عالمیان و اعانت فرمای دردمندان بودند تمام عمر عزیز از درس و تدریس علوم و علاج و معالجه مریضان و دستگیری غربا و فقرا از لقود و دو اشتغالی دیگر نمی‌داشتند و در فن طب ید طولی می‌داشتند حق سبحانه عجب برکت و شفا در دست مبارک عطا فرموده بود بارها تجربه شده است که مبتلایان امراض صعبه از علاج دیگر اطبا بجان آمده و از زندگی مایوس محض شده حاضر خدمت می‌شدند و از برکات جناب با دنی مدت صحت کلی می‌یافتند ذالک فضل الله یوتیه من یشاء و از جمله تلامذه جناب موصوف مولوی رجب علی مرحوم ساکن قاضی محله و شیخ عبد الله ساکن محله چاه میر بودند جناب موصوف ششم شعبان سنه ۱۲۳۰ھ وفات یافتند و در ضلع بلند شهر بمقام بهڈولی در مقبره اخ معظم خود مدفون شدند از انجمله مجمع الکمالات منبع البرکات فاضل اجل مولوی محمد اسحاق صاحب مرحوم رئیس سوہتہ محله از شیوخ صدیقی رحمانی سراپا برکت بودند همیشه بتصنیف رسایل دینیه مشغول می‌شدند چنانچه رساله منازل البرکات عربی که اکثر حالات معجزات و فضایل و غزوات بطور درود شریف در آن مندرج هست و رساله هدیة البرکات فی فضایل لیلة البرات و رساله باکورانی فضایل عاشورا و دیگر بسیاری از رسایل یادگار خود گذاشته اند در سنه یکهزار و دوصد و نود و یک وفات یافتند از انجمله مجمع الفواضل منبع الفضائل فاضل نبیل ذکی مولنا علی بخش خان صاحب مرحوم بودند شرف بیعت از جناب اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید حاصل نموده بودند تحصیل و تکمیل علوم معقول و منقول از جناب مولانا استاذ الاساتذه علیه الرحمه فرمودند حق سبحانه جناب ممدوح را عجیب ذهن سلیم و طبع مستقیم عطا فرموده بود که طبع وقاد الشان را حل مشکلات و کشف معضلات علوم لبریز سان نمود و باوصف مصروف بودن بمناصب جلیله حکومت و کثرت مشاغل متعلقه بوقت فرصت سواطع الهام و تالیف کتب کار بے نمیداشتند محامد جمیله و مناقب جلیله جناب ممدوح مشهور نزدیک و دور و در فن مناظره خصوصا بمقابله رفضه و اربابیب نیچر امام وقت بودند از تالیفات الشان کتاب تائید الاسلام و کتاب شهاب ثاقب در رد طائفه وهابیه نیچریه و رسایل و کتب کثیره در رد روافض اثنا عشریه مشهور و معروف اند در سنه یکهزار و سه صد و دو هجری وفات یافتند حسب وصیت خود در روبروی آستانه درگاه معلی حضرت مرشد برحق خود جناب اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید مدفون شدند از انجمله عالم نبیل فاضل جلیل مجمع الحسنات مولوی کرامت الله صاحب مرحوم رئیس قاضی محله بودند کتب معقول و منقول بشوق و توجه اتم از جناب استاذ الاساتذه مولنا علیه الرحمه تکمیل و تحصیل فرموده بودند و بولعیبا با وجودیکه بعهده جلیله منصفی و صدر امینی مصروف بودند تا بوقت فرصت شغل معاینه کتب را بر جمیع امور

مقدم میداشتند بہمین جہت تمامی کتب درسیہ با استعداد کامل مستحضر بودند و با وصف آنکہ کتب خانہ کلان فراہم نمودند
و بصرف بیشمار مجلدات بسیار بہر فن متعدد آخرید ند تاہم بکمال شوق از دست و قلم خود بغایت خوشخطی بالتزام شبانہ روز
و کتب علوم و فنون از میزان تا شمس بازغہ معہ حواشی نقل فرمودند شغف تام بہ کتب علوم و فنون حاصل بود و لیکن ترک
روزگار بحالت خانہ نشینی ہم مشغول بنقل و مطالعہ کتب ماندند ممارست تام در فن طب بہم رسانیدہ بمطالعہ پرداختند و اعانت
غربا و فقرا عاجلاً و بعطائے دوا بلا قیمت مینمودند۔ از انجملہ جامع المناقب عالم باعمل مولوی سید دولت علی صاحب حسینی
نقوی قنبائی برادر صاحب حضرت مولانا سید احمد علی صاحب مرحوم اند جناب سید صاحب بشرف تلمذ از جناب
مولانا علیہ الرحمہ و دولت بیعت از حضور اعلیٰ حضرت قدس سرہ المجید حاصل ساختہ بکمالات علمیہ و عملیہ و اخلاق صوفیہ صافیہ
موصوف اند بالفعل در ریاست گوالیار بپایہ رفیع افتا و عدالت سرفراز و در نعت و منقبت شعر و سخن ہم میسرایند از انجملہ
صاحب مناصب جلیلہ و مراتب جزیلہ مولوی قاضی شمس الاسلام صاحب اند کہ درین روزگار رئیس اعظم عباسی
محلہ بدایون اند قاضی صاحب جامع اخلاق حمیدہ و مجمع اوصاف شریفہ و پسندیدہ اند امروز ہمت و سخاوت ایشان
ضرب المثل ہست شرف تلمذ از جناب استاذ الاساتذہ مولانا علیہ الرحمہ و نعمت بیعت از حضور اعلیٰ حضرت جد امجدم قدس سرہ المجید
حاصل فرمودہ بودند بالفعل در ریاست رامپور مشارٌ الیہ خواص و عوام بمرتبہ قرب و اختصاص رئیس معروف و مشہور دیار
و امصار اند دو سال گذشتہ کہ بہمراہی جناب برادر صاحب مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب دامت برکاتہم از زیارت حرمین
شریفین مشرف شدند از انجملہ مجمع الکمالات مولوی محمد حسین صاحب مرحوم خلف شیخ ریاست اللہ صاحب مرحوم شیخ صدیقی
ساکن شیخ پٹی قاضی محلہ است کہ تحصیل علوم از جناب مولانا استاذ الاساتذہ علیہ الرحمہ نمودند و بعد از فراغ بشوق درس
و تدریس عہدہ مدرسی را بر دیگر عہدہ ہائے ملازمت پسند فرمودند و ہمیشہ بعہدہ در وطن و دیگر بلاد منصوب ماندند بالفعل
ہمین عہدہ بمقام کٹرہ بزرگ متعلقہ بدایون پابند بودند امسال حال انتقال فرمودند از انجملہ صاحب مناقب جمیلہ
مولوی نجابت اللہ صاحب مرحوم شیخ صدیقی از روسائے قاضی محلہ بودند کہ علم عربی و علم فارسی از جناب استاذ الاساتذہ
مولانا علیہ الرحمہ تحصیل نمودند اما در فن فارسی یکتائے عصر بودند تا آخر عمر ہمیشہ بعہدہ مدرسی فارسی منصوب ماندند از انجملہ یگانہ عصر یکتائے دہر خلیفہ
غلام حسین صاحب در علوم فارسیہ و دیگر زبان فرید دوران بودند خلیفہ صاحب با اخلاق عظیمہ و اوصاف جمیلہ موصوف بودند ہمیشہ در ضلع بریلی و غیرہ
بعہدہ مدرسی فارسی سرفراز و ممتاز ماندند از انجملہ عالی شان چودھری تفضل حسین صاحب مرحوم و چودھری محمد ادعہ تعلق صاحب

فصل دوم در تلامذهٔ آن استاذ الاساتذه

از آنجمله جناب علامه تحریر فخر الاماثل مولوی محمد حسین صاحب خلف مولوی اسید الله صاحب مرحوم شیخ صدیقی از روسای محله سید باره بوده اند بکمال تحقیق و تدقیق از حضرت جدی واستاذی نور الله مرقده تحصیل و تکمیل کتب درسیه فرموده اند امروز بمحله سید باره از برکت ایشان سلسله درس و تدریس جاری است شرف بیعت از جناب اعلی حضرت جد امجد قدس سره المجید حاصل دارند و فنون ادبیه چنانکه باید اقران شعر و نظیری ندارند بحج و زیارت حرمین شریفین مشرف شده اند از آنجمله مجمع الفضائل والفواضل مولوی ابو القاسم صاحب مرحوم وکیل شرعی رئیس شیخ پوره قاضی محله شاگرد حضرت جدی واستاذی نور الله مرقده و جناب برادر صاحب مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب دامت برکاتهم بوده اند از تلامذه ایشان مولوی وزیر احمد صاحب برادر زاده جناب حافظ احمد حسن صاحب مرحوم رئیس شیخ پوره قاضی محله و مولوی فدا حسین صاحب کنبوه بریلوی منصف وغیرها بوده اند از آنجمله مجمع محامد و محاسن مولوی باقر علی صاحب مرحوم شیخ صدیقی رئیس قاضی محله که از شاگردان جناب برادر صاحب مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب دامت برکاتهم بودند و کتب حدیث و تفسیر از راقم الحروف خوانده همیشه بدرس و تدریس مشغول ماندند و از حج و زیارت حرمین شریفین زادهما الله تشریفا و تکریما مشرف بودند از تلامذهٔ ایشان شیخ حمید الدین صاحب تحصیلدار متوطن رئیس سوتهه محله و شفیقی چودهری سعید الدین حسین صاحب عرف میا سجان رئیس گهره بزرگ و مولوی قطب الدین صاحب خلف مولوی نظام الدین صاحب ناطق عباسی وغیرهم بوده اند از آنجمله فاضل کامل شفیقی میر نذر علی صاحب خلف میر نظیر علی صاحب مرحوم رئیس سوتهه محله از تلامذه جناب مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب بوده اند و چند سبق از حضرت جدی واستاذی نور الله مرقده نیز تحصیل فرموده اند از تلامذه ایشان مولوی حامد بخش صاحب ولد مولوی محمد بخش صاحب مرحوم رئیس سوتهه محله و مولوی الطاف حسین صاحب وکیل خلف شیخ اشرف علی صاحب مرحوم رئیس محله میانه میر بوده اند از آنجمله ذهین و فطین زبان حافظ حبیب الله صاحب مرحوم [illegible] ساکن [illegible] پاره بودند حافظ صاحب تحصیل علوم از جناب جدی واستاذی نور الله مرقده نموده بودند و با وجود یکه نابینا بودند بسبب حافظه [illegible] سبق حفظ مینمودند در ... شاگردان ایشان مثل جناب مولوی وزیر شاه صاحب رئیس سرائی فقیر و میا نجو و حبیب الله شهید از بعدی وغیرها بسیار اند از آنجمله مجمع الکمالات جامع البرکات فاضل اجل حافظ بابدل مولوی خورشید حسین صاحب مرحوم ساکن مولوی محله اند که تحصیل علوم از جناب برادر صاحب مولانا حکیم محمد سراج الحق صاحب فرموده بودند و بعض کتب تفسیر و حدیث از احقر العباد

راقم الحروف خوانده بغایت پرہیزگار متقی و دیندار بودند شب و روز بعد فراغ از درس طلبه در طاعت و عبادت الہی مشغول میماندند و اشعار ابر و زمی آوردند الحق در وقت خود یادگار اخیار و از مغتنمات روزگار بودند از تلامذهٔ ایشان برادرم مولوی غلام شبیر صاحب ابن جناب خال معظم مولانا غلام حیدر صاحب مرحوم و مولوی رضا کریم صاحب ہمشیره زاده و داماد مولانا [illegible] صاحب مرحوم و حافظ منہاج الدین و حافظ فضل اکرم و غیرہما فرزندان مولوی عین الدین صاحب بوده اند از انجمله مولوی احسان الله صاحب رئیس سرائی چاند خان از تلامذهٔ حضرت عمی و اوستاذی نور الله مرقده که کتب عربیه ابتدائیه و کتب فارسیه از ابتدا تا انتها تحصیل و تکمیل نموده اند در فنون فارسی یکتائی وقت بوده اند بالفعل در بین پوری اقامت میدارند از انجمله مولوی عظیم الله خان صاحب مسکین تخلص ساکن قاضی محله بودند از شاگردان جناب عمی اوستاذی نور الله مرقده بودند و بعض کتب فقه از احقر خوانده اند از صلحائی روزگار بودند چودهری رضا علی صاحب و چودهری محمد اسحاق صاحب فرزندان چودهری محمد اصغر علی صاحب و دیگر بسیارے از رئیس زادگان شهر و علاقه شهر از شاگردان ایشان بوده اند از انجمله مولوی ظاہر الدین صاحب فرشوری اند از تلامذه جناب عمی و اوستاذی نور الله مرقده که بعهده مدرسی فارسی منصوب بوده بدرس طلبه مشغول میماندند بالفعل در مدرسه تحصیلی بدایون مدرس فارسی اند فرزندان ایشان مثل مولوی نور الدین صاحب وکیل و مولوی محبوب احمد صاحب بسیار هر دو سار اہل اسلام و ہنود بدایون از شاگردان ایشان ہستند۔

باب چهارم در ذکر شعرای کاملین از مستفیضین آنجناب مشتمل بر دو فصل

فصل اول در ذکر شعرای کاملین از تلامذهٔ آنجناب

از انجمله ناظم بے مثال شاعر نازک خیال جناب برادر صاحب مولوی محمد افضل الدین مرحوم قیس تخلص که برادر خاله زاد و شاگرد خاص جناب اوستاذ الاساتذه مولانا علیه الرحمه بودند و بیعت از قادری خود جناب اعلی حضرت قدس سره المجید حاصل میداشتند کلام برادر صاحب مشتمل بر صنایع و بدایع لفظیه و معنویه ملبوس و بعهد خود از ہمسران در این فن ممتاز بودند در سنه ۱۲۷۵ھ انتقال فرمودند مولوی سدید الدین شائق و مولوی غلام غوث و حبیب برادرزادگان ایشان از صحبت و تربیت و تلمذ ایشان فیضیاب بوده اند از انجمله جامع الکمالات جناب مولوی غلام شاہد صاحب مرحوم فدا تخلص رئیس سوتھه محله بودند که علم عربی از جناب مولانا علیه الرحمه

تحصیل فرمودند الا بوجه پابندی تعلقات وکثرت مشاغل نوبت درس وتدریس نیامده جانب شعر وسخن توجه تام بود درین فن
هم بشرف تلمذ جناب مولنا علیه الرحمه مشرف بودند بغایت لیاقت بکمالات دینی ودنیوی موصوف بودند از انجمله در فن شعر وسخن
یکتای زمن مکرمی جناب مولوی احمد حسن صاحب ست که از روسای محله سوتهه وشیوخ صدیقی اند جناب ممدوح بشرف بیعت از جناب
اعلی حضرت قدس سره المجید مشرف اند طبیعت با شعر وسخن نهایت مناسبت دارد ذهن سلیم وطبع مستقیم دارند درین فن خاص تلمذ
از جناب مولانا علیه الرحمه حاصل است چیزی از کلام لغت ومنقبت بطبع هم رسیده است اکثری از اهل محله وشعرا قاضی محله از شاگردان
جناب موصوف اند مثل مولوی رضی الدین صاحب رضی تخلص وشیخ انصار حسین صاحب کسل وغیره هما از انجمله سخن سنج شیرین گفتار لایق روزگار شیخ
نیاز احمد صاحب مرحوم از شیوخ زمانه بلکه مشایخ یگانه بودند کلام ایشان بغایت فصیح وبلیغ میبود بغایت پابند صوم وصلواة وورد واوراد
بودند تخلص ایشان نیاز بوده کلام شان معروف ومشهور است از انجمله شاعر یکتا مولوی شکر الله خان صاحب الفت فرشوری مرحوم بودند که
شکرگاهی موزون تخلص مینمودند بزرگان ایشان از روسای عظام واکابر نامی بودند از انجمله جناب مولوی اشرف علی صاحب نفیس از
روسای قاضی محله شیخ صدیقی بودند که سوای تحصیل علوم وفن شعر وسخن هم از فیض توجه جناب مولانا علیه الرحمه بر اقران گوی سبقت
ربوده بودند در سنه ۱۲۷۷ه وفات یافتند از تالیفات شان تذکره انتخاب نفیس که مشعر باسم تاریخی است وچند دواوین اند۔

فصل دوم در ذکر مشاهیر از تلامذهٔ تلامذهٔ آنجناب

از انجمله برادر صاحب گرامی مراتب مولوی انوار الحق صاحب مغفور خلف جناب عمی مولانا ظهور احمد صاحب مرحوم بودند شرف بیعت از
حضور اقدس ابی ومرشدی رضی الله تعالی عنه حاصل داشتند کتب فارسیه از جناب برادر صاحب مولانا نذیر احمد صاحب مرحوم تحصیل
وتکمیل فرمودند اخلاق حمیده وخصایل پسندیده وعالی همتی ایشان معروف وبکمالات دینی ودنیوی موصوف درس وتدریس علوم
فارسیه محض لله وفی الله للطلبه میفرمودند واعانت غربا وحمایت بیچارگان از دست وزبان ولقد وجنس فایق بودند بر معاصران جانب
شعر وسخن توجه میداشتند اکثر کلام ایشان در نعت شریف ومنقبت منیف میبود که بعضی از ان بطبع هم رسیده از حج وزیارت
حرمین شریفین مشرف بودند از تلامذهٔ شان در فنون فارسیه سید لطف علی رئیس سید باره وقاضی غلام نصیر رئیس قاضی محله وقاضی
صادق حسین ساکن قاضی محله وشیخ تجمل حسین مرحوم ساکن مولوی محله وشیخ سلیم الله وشیخ سمیع الله سپه پابان اند از انجمله شیخ
مکرمی مولوی حامد بخش صاحب اند والد ماجد ایشان مکرمی معظمی مولانا محمد بخش صاحب مرحوم از روسای سوتهه محله وشاگردان خاص جناب مولانا علیه الرحمه و
مریدان باختصاص جناب اعلی حضرت جد امجدم قدس سره المجید بوده اند در سنه قدسی از حج بیت الله شریف وزیارت مدینه طیبه زادها الله تشریفا

و تعلیماً مشرف شده بودند و در سنه ۱۲۹۰ھ بمقام بدایون انتقال نمودند مولوی حامد بخش صاحب تحصیل علوم عربیه از مولوی نیاز احمد
خالق صاحب دہلوی و مولوی سید بند علی صاحب بدایونی فرموده اند بکمالات دینی و دنیاوی موصوف صاحب اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده
اند از مدتے شوق نعت شریف بزبان اردو فرموده اند حامد تخلص مینمایند شاگرد عم مکرم خود مولانا علی بخش صاحب مرحوم اند چهار دیوان
نعت از تالیف ایشان بطبع رسیده مقبول طبائع ارباب ہنر گردیده اند از انجمله شفیق مکرم سلالهٔ اشفاق در فن شاعری بلکه در ہر
فن طاق و شہرۂ آفاق معظمی شیخ دلدار علی صاحب مذاق از روسا قاضی محله شیخ صدیقی بوده اند والد ماجد ایشان شیخ نثار علی صاحب
از برادران ملک الشعرا نواب ظہور اللہ خان صاحب نوا بوده اند و چونکه اکثر بزرگان خاندان ایشان از بدو شغف بشاعری گزشته اند بنا
ایشان که بحالت خورد سالگی یتیم شده بتربیت اخوال معظمین خود حضرت مولوی سید احمد علی صاحب و مولوی سید دولت علی صاحب
روسا محله سید باره که ذکر شان سابقاً گزشته مشرف گردیده از پنجهٔ پستیان بشتری نجات یافته اند والدهٔ ماجدهٔ ایشان بنهایت
صالحه و ولیه روزگار بودند بیعت از جناب اعلی حضرت جد امجدم قدس سره الامجد میداشتند شفیق موصوف علم فارسی و
قدرے صرف و نحو عربی از خدمت اخوال معظمین خود حاصل فرمودند اما چونکه از ابتداء عمر شوق و ذوق شعر اردو غالب بود شا
گردے مولوی اشرف علی صاحب لغفیس اختیار نمودند گاہے دلدار گاہے عیار تخلص میکردند و بعد از ان بخدمت سلطان الشعرا استاد
ابراہیم ذوق دہلوی حاضر بوده مذاق تخلص فرمودند و بعد اقامت چندے مراجعت بوطن ساخته شب و روز مشغول مشق
شعر سید اشتند و از معظمی جناب مولوی نظام الدین صاحب مرحوم ناطق و از مخدومی جناب عبد اللہ شاه صاحب بیتاب قدس اللہ
سره ہم اکثر مشورهٔ سخن داشته و اصلاح کلام خود گرفته اند اکثر شعرا حال و اطفال تلامذه جناب قاضی محله و سوتهه محله از
شاگردان جناب موصوف اند اولاً در خاندان قادریه بر دست حضرت معظمی سید شاه فضل غوث صاحب متخلص ساقی بریلوی
راوت افزا جناب ہم بیعت نموده بودند از ان بعد بکدامی مصلحت در سلسلهٔ مجددیه مرید بادشاه میان صاحب مخدومی
مرادآبادی شدند حالات در خاندان دیگر در شاہجہانپور بجائے بیعت نموده اند کلام ایشان مثل ہجو فرقهٔ وہابیه وغیره
مطبوع گردیده است۔ و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمین۔